Erika Verloop

Een impressie van Vlaardingen in de 19e eeuw, door stadsgeneesheer A. W. van Meegen (1810-1896)

In de bibliotheek van het Stadsarchief Vlaardingen bevindt zich een op het eerste gezicht onaanzienlijk, ingebonden boekje van klein formaat.[1] De titel van dit werkje luidt simpelweg "Vlaardingen, door A.W. van Megen" (sic). In blokletters, waarin we het handschrift van de voormalige gemeentearchivaris M.C. Sigal herkennen, staat boven de titel vermeld "Uit: Leeskabinet, 1875".[2]
De inhoud van dit ogenschijnlijk eenvoudige boekje blijkt echter bij nadere bestudering uitermate amusant te zijn en verdient het mijns inziens dan ook ten volle om aan de vergetelheid te worden ontrukt en voor een groot publiek toegankelijk te worden gemaakt.
Tot op heden werd algemeen aangenomen dat de auteur de Vlaardingse stadsgeneesheer Anthony Wilhelm van Meegen is. In het eerste hoofdstuk geeft hij onder de noemer *"Voorheen"* een overzicht van de geschiedenis van Vlaardingen. Hij motiveert deze historische terugblik als volgt: "Alvorens tot de beschrijving van de stad zooals zij thans bestaat over te gaan is een vluchtige blik op hare geschiedenis belangrijk genoeg om daarbij even te verwijlen. Alle geschiedschrijvers komen daarin overeen, dat zij de stad Vlaardingen om hare oudheid een der vermaardste plaatsen van geheel Holland hebben genoemd". Vluchtig is inderdaad de juiste term voor zijn weergave van de geschiedenis van Vlaardingen. Ongetwijfeld geïnspireerd door de nodige contemporaine literatuur raast hij in sneltreinvaart door Vlaardings verleden heen, daarbij feit op feit stapelend, van Slavenburch tot Dirk III en van de Grote Kerk tot het zanggeschil. Niet opzienbarend en door velen vakkundiger verklaard.
Nee, wat deze publicatie pas echt de moeite waard maakt, is het tweede hoofdstuk, getiteld *"Thans"*.[3] Hierin geeft Van Meegen zijn impressie weer van de stad en haar bewoners anno 1875. Wij wandelen als het ware met hem mee en zien door zijn ogen hoe de stad er 125 jaar geleden uitzag. Wij observeren samen met hem 'de Vlaardinger', waarvan hij een rake karakterschets neerzet. Zijn mening over het Vlaardingen van zijn tijd stoelt duidelijk op een onbevangen eigen waarneming, zonder enige erfelijke belasting met chauvinisme. Het subjectieve element betekent echter juist dat toefje extra slagroom op de taart. Het maakt ons ook nieuwsgierig naar de persoon achter het verhaal. Wie was hij en wat had hij te zoeken in Vlaardingen?
Om een beter beeld te krijgen van leven en werk van A.W. van Meegen wordt eerst kort ingegaan op de situatie van de volksgezondheid in het 19e-eeuwse Vlaardingen en de rol van de geneeskundige dienst der armen daarin. Daarna volgt de biografie van deze stadsgeneesheer, die ruim een halve eeuw werkzaam is geweest in Vlaardingen. Tenslotte is de vrijwel integrale tekst van het genoemde boekje opgenomen, die voor een goed begrip van uitgebreide annotaties is voorzien.

Korte schets van de volksgezondheid in de 19e eeuw

In de periode waarin Anthony Wilhelm van Meegen als geneesheer werkzaam was in Vlaardingen (1835-1894), verdubbelde het inwonertal zich van 7.000 tot 14.000 personen.[4]

Het mag bekend worden verondersteld dat het grootste deel van de Vlaardingse bevolking werkzaam was in de visserij of in één van de vele nevenbedrijven. Kinderarbeid was geen ongewoon verschijnsel.

In de veertiger jaren van de vorige eeuw floreerde het visserijbedrijf echter slecht, waardoor de vissers en hun gezinnen waren veroordeeld tot een schamel bestaan. In 1848 werd zelfs de helft van de Vlaardingse bevolking ondersteund door burgerlijke en kerkelijke armbesturen. Niet alleen de zeer ongunstige resultaten van de visserij waren hieraan debet, maar ook de algemeen optredende aardappelziekte in de jaren 1845-1848. Alom heerste een buitengewone schaarste aan eerste levensbehoeften.[5]

Een kijkje in het Achterom.

Drinkwater voor dagelijks gebruik werd voor het grootste deel betrokken uit regenputten en wellen, waarvoor op vele plaatsen in de gemeente standpijpen aanwezig waren. Ronduit slecht was de situatie bij de haven, waar enkele pompen bij de Visbank het water voor het scheepsvolk leverden, maar waar ook vele omwonenden tapten. Men ging namelijk van de gedachte uit dat dit water, dat onder uit de haven werd opgepompt, door de werking van eb en vloed voldoende werd ververst en derhalve onschadelijk was voor de gezondheid. Dit idee werd pas bijgesteld toen door scheikundig onderzoek werd aangetoond dat een liter havenwater 400 milligram rottende faecaliën en een behoorlijke hoeveelheid chloor en ammoniak bevatte! De drinkwatervoorziening verbeterde aanzienlijk, toen vanaf 1871 gratis gezuiverd (Maas)water beschikbaar werd gesteld door het gemeentebestuur. Veertien jaar later, op 1 december 1885, werd tengevolge van een initiatief van enkele Vlaardingse burgers de N.V. Vlaardingsche Waterleidingmaatschappij in bedrijf gesteld.

Het ontbreken van een rioolstelsel voor de afvoer van faecaliën betekende lange tijd een groot gevaar voor de volksgezondheid. Ondanks de verpachting van de ophaaldienst in 1867 bleef de bevolking hardnekkig gebruik maken van de haven en de Biersloot om haar uitwerpselen te deponeren. Door toeneming van het aantal inwoners werd de situatie in de stad steeds meer onhoudbaar en was het gemeentebestuur gedwongen om afdoende maatregelen te nemen. Vanaf 1877 konden de burgers hun tonnen ledigen in enkele kleine schuiten, die hun ligplaats hadden in de haven en de Biersloot. De inhoud werd verzameld in een oude hoeker in het Buizengat en werd daarna verkocht aan tuinders en landbouwers. Exploitatieproblemen maakten echter een voortijdig einde aan dit systeem.

Het gemeentebestuur vatte vervolgens het plan op om een gemeentelijke reinigingsdienst op te richten, hetgeen in 1887 werd gerealiseerd. Later slaagde men overigens wel in het succesvol opzetten van een tonnenstelsel.

Niet minder belangrijk in het kader van de volksgezondheid was het raadsbesluit van 23 april 1879, waarbij werd bepaald dat open riolen of straatgoten, indien zij stank verspreidden, konden worden gedempt.[6]

Hoe was het in deze periode gesteld met de huisvesting van de Vlaardingse bevolking?

De ontwikkeling van de infrastructuur van de stad hield geen gelijke tred met de stormachtige bevol-

kingsgroei. Sinds de 17e eeuw was, zoals we uit oude plattegronden kunnen afleiden, de structuur van de stad nagenoeg ongewijzigd gebleven. Om in de behoefte aan woonruimte in het centrum en het westelijk stadsdeel te voorzien, werden vele tuinen en erven met hofjes en straten bebouwd. Hierdoor ontstond een conglomeraat van nauwe sloppen en stegen, waarin huizen werden aangetroffen die niet of nauwelijks beantwoordden aan de eenvoudigste eisen van hygiëne en comfort. Het Achterom, dat in het verlengde lag van de Kuiperstraat tot aan de Afrol (dus achter de Hoogstraat om), had in dit opzicht wel een bijzonder slechte reputatie. De woningen waren vochtig en bekrompen en besloegen gemiddeld een oppervlakte van slechts 12 vierkante meter. In een dergelijke kleine ruimte moest worden gekookt, gestookt, geslapen en de was te drogen worden gehangen.
Pas na 1870 is men aan de volkshuisvesting meer aandacht gaan schenken en werd in het oostelijk stadsdeel begonnen met de bouw van nieuwe arbeiderswoningen.

De hierboven beschreven wantoestanden op het gebied van de drinkwatervoorziening, de gemeentereiniging en de volkshuisvesting vormden factoren die van grote invloed waren op de volksgezondheid.
De situatie in Vlaardingen was zelfs dermate slecht, dat het sterftecijfer negatief afweek van het landelijk gemiddelde. Het gaf na 1840 niet een dàling te zien, maar in de periode 1840-1870 viel zelfs een stijging te constateren, pas na 1880 gevolgd door een aanmerkelijke neergang.[7]
Jaarlijks braken epidemieën van pokken en mazelen uit. Bovendien leefde altijd de angst voor de cholera, die in deze eeuw enkele malen veel slachtoffers maakte. In de jaren 1832, 1859, 1866 en 1867 werden speciale choleracommissies in het leven geroepen. In 1859 heerste de cholera zelfs in die mate, dat tot driemaal toe suppletoire overlijdensregisters moesten worden aangelegd!

De geneeskundige dienst der armen of 'de armenpraktijk'

In 1812 begon in Vlaardingen het Stadsarmbestuur met de uitoefening van zijn taak. Het stedelijk bestuur fourneerde de gelden, waarmee de armen, die niet door een bepaald kerkgenootschap werden ondersteund, werden geholpen. Pas eind december 1816 werd een instructie voor de stadsarmbezorgers vastgesteld, waaruit wij een indruk krijgen van het gevoerde beleid.
In alle gevallen werd een onderzoek ingesteld naar de omstandigheden van degene, die bedeling nodig had. Een eerste vereiste was een verblijf in Vlaardingen van minstens één jaar, daarnaast mocht men niet behoren tot een kerkgenootschap en niet in het bezit zijn van een door een andere plaats afgegeven akte van indemniteit.[8]
Elk kwartaal moesten de armbezorgers een lijst bij het stadsbestuur indienen, waarop de te bedelen personen werden voorgedragen en die gegevens bevatte betreffende ouderdom, arbeidsgeschiktheid en dergelijke. Na goedkeuring gold deze lijst als leidraad bij de bedeling van de armen.
In 1820 werd een nieuw reglement aangenomen op het stadsarmwezen. Ter verzorging van de 'algemeene stadsarmen' benoemde het stadsbestuur een commissaris, twee armbezorgers, een 'stadsdoctor' (tevens apotheker), een chirurgijn (heelmeester), een vroedvrouw en een operateur (belast met de levering van breukbanden en de verrichting van zware operaties en verlossingen). Allen kregen een afzonderlijke instructie. Hierdoor was de organisatie van de geneeskundige dienst te Vlaardingen, dat wil zeggen de geneeskundige hulp die het stadsbestuur aan de armen verleende, officieel geregeld.
De commissaris was belast met het toezicht in het algemeen en moest verantwoording afleggen aan het stadsbestuur. Hij bepaalde welke personen werden bedeeld, de hoogte van het ondersteuningsbedrag en de termijn van ondersteuning. Van het geld dat hij van de gemeente ontving, moest hij de wekelijkse bedelingen betalen, maar ook de begrafeniskosten van de armen, de verplegingskosten van krankzinnigen en buitengewone genees- of heelkundige middelen.
Wekelijks ontving hij van de geneesheer, de chirurgijn en de vroedvrouw naamlijsten van door hen behandelde patiënten met een omschrijving van hun toestand. Aan de hand van deze lijsten wees hij jaarlijks een aantal onvermogende, maar niet bedeelde personen aan dat gratis behandeld moest worden.[9]
In 1836 werd de geneeskundige dienst geheel gereorganiseerd. De instructies voor de stadsgeneesheer, de heelmeester, de vroedmeester en de apotheker, die in december van dat jaar werden vastgesteld door de raad, geven ons een goede indruk van de inhoud van de diverse functies en de strikt afgebakende taken en bevoegdheden.[10] De meest interessante artikelen uit de instructies voor de stadsgeneesheer en de stadsheelmeester zullen hier kort de revue passeren.
De stadsgeneesheer was belast met de behandeling van *inwendige* ziekten en gebreken bij de bedeeld wordende armen. Hij was verplicht de behoeftige zieken "met alle mogelijke zorg en oplettendheid" te visiteren en de vereiste geneesmiddelen voor te schrijven, volgens de door het Departement van Binnenlandsche Zaken in 1830 goedgekeurde 'Pharmacopaea pauperum'.
Indien er bijzonder voedsel was vereist, konden in samenspraak met het armbestuur passende maatregelen worden getroffen.[11]
De patiënten die daartoe in staat waren, bezochten de dokter thuis op een vooraf bepaald tijdstip. Ook bedeelden uit

Een zeldzame opname van een ziekenkamer.

de omtrek (tot aan Maassluis, Maasland, Schiedam en Kethel) waren welkom op zijn spreekuur. Bedlegerigen werden door hem thuis bezocht, uitgezonderd degenen die buiten de stad woonden.
In geval van besmettelijke ziekten (epidemieën) schreef hij, in overleg met het armbestuur, "de gevorderde afzonderingen, zuiveringen, berookingen, en toedieningen van dranken" voor. Wanneer hij de toepassing van uitwendige middelen, zoals "aderlatingen, lavementen, spaansche vliegen, pappen enz." noodzakelijk achtte, kon hij daartoe de stadsheelmeester ontbieden. Ook droeg hij zorg voor het verrichten van koepokinentingen bij alle kinderen van de stadsarmen en het observeren van het verloop daarvan.[12]
De onderwijzer van de armenschool en diens gezin, alsmede de breivrouw van de werkschool, werden door hem kosteloos behandeld.[13]
De stadsgeneesheer moest mannen, die voorwendden met ziekten en gebreken behept te zijn, onderzoeken en beoordelen of deze kwalen hen ongeschikt maakten voor de schutterlijke dienst.[14]
Bestaande verordeningen om de verspreiding van 'hoofdzeer' en andere huidziekten tegen te gaan, dienden stipt te worden nagekomen.
De administratie moest tiptop in orde zijn: hij moest "naauwkeurige aanteekening houden van alle zijne behandelde patiënten, met vermelding hunner gebreken en de door hem voorgeschreven geneesmiddelen, ten einde te kunnen dienen bij de confrontatie der rekening van de apothekers, en voor andere geoorloofde gevallen".
Zodra zich onder de armen of andere patiënten van hem een bijzondere ziekte openbaarde, diende hij daarvan onmiddellijk de burgemeester te verwittigen.[15]
De stadsgeneesheer, tevens gekwalificeerd als "chirurgiae doctor of stedelijke heelmeester of operateur", moest indien noodzakelijk bij operaties de heelmeester assisteren.
De geneesheer mocht het armbestuur niet nodeloos op hoge kosten jagen, maar moest "zijne geneeswijze, zoo eenvoudig en onkostbaar (...) inrigten, als maar eenigszins met den aard der ziekten bestaanbaar is".
Behoeftige patiënten werden overigens wel enigszins gestigmatiseerd, maar toendertijd tilde men daar blijkbaar minder zwaar aan. Recepten werden gemerkt met S. (Stads), D. (Diaconie), R. (Roomsche) en O.D. (onderstands-domicilie)[16], zodat de apothekers zouden weten voor welke categorie armen deze waren voorgeschreven en bij welk armbestuur ze vervolgens konden worden gedeclareerd. De voorgeschreven geneesmiddelen werden bereid en geleverd door de twee apothekers, die waren aangesteld voor de armenpraktijk. Zij mochten per toerbeurt, telkens gedurende drie maanden, de medicijnen aan de armen leveren. Op de deugdelijkheid en goede bereiding hiervan werd toezicht gehouden door de stadsgeneesheer. Mocht hij "eenig krachteloos, bedorven, kwalijk bereid of verkeerd geneesmiddel" aantreffen, dan moest hij daarvan onverwijld kennis geven aan de burgemeester.
Bij ziekte, afwezigheid of beletsel tenslotte, moest hij zelf zorgdragen voor vervanging.
In tegenstelling tot de stadsgeneesheer was de stadsheelmeester (chirurgijn) belast met de behandeling van de *uitwendige* ziekten en gebreken van de bedeelde armen. Bij arm- of beenbreuken, zware uitwendige ontstekingen, "aderspatten, opstoppingen van water" enzovoorts, kon hij in overleg met de geneesheer en het armbestuur geschikte middelen voorschrijven. Bij een operatieve ingreep kon hij de assistentie inroepen van de geneesheer.
Voor leverantie van de benodigde breukbanden mocht hij vijf gulden per stuk incasseren, bovenop de vaste jaarwedde. De uitwendige hulpmiddelen, "alsmede het zetten van lavementen", welke door de geneesheer waren voorgeschreven, moest hij op het vastgestelde tijdstip toedienen c.q. verrichten.
Voor het overige ontlopen de beide instructies van de stadsgeneesheer en –heelmeester elkaar echter niet of nauwelijks.
Tot zover de omschrijving van de respectievelijke taken,

maar wie gaf er nu in deze periode persoonlijk invulling aan de functie van stadsgeneesheer van Vlaardingen?

Anthony Wilhelm van Meegen, een leven lang stadsgeneesheer van de armenpraktijk

Anthony Wilhelm van Meegen werd geboren te 's-Gravenhage op 16 november 1810 en vijf dagen later gedoopt in de Grote Kerk aldaar. Zijn vader, Johannes Cornelis van Meegen (circa 1774 geboren te Etten bij Breda) was in deze stad werkzaam als chirurgijn en stadsgeneesheer. Uit zijn eerste huwelijk met Antonia Nicolazina van Duijfhuijs had hij twee dochters, Maria Johanna en Anna Andrisa, en een zoontje, Gilles Johannes, dat op zeer jeugdige leeftijd overleed. Na het overlijden van zijn echtgenote aan een borstkwaal in juli 1807 trad hij op 8 mei 1808 voor de tweede keer in het huwelijk, met de Haagse Johanna van Valkenburg (1778). Deze verbintenis werd gezegend met de geboorte van vier zoons: Gilles Johannes (1809), Anthony Wilhelm (1810), Gilles Jan (1813) en Jan Carel (1817). Opnieuw sloeg echter het noodlot toe: het oudste en het jongste zoontje overleden beide eveneens op de prille leeftijd van een half jaar. Groter verdriet lag echter nog in het verschiet voor onze hoofdpersoon, Anthony Wilhelm. In het jaar 1823 verloor hij zowel zijn moeder, Johanna van Valkenburg (26 februari) als zijn vader, Johannes Cornelis van Meegen (10 september). Vanwege zijn beroep stond de laatste uiteraard voortdurend bloot aan alle mogelijke gemene virussen en infecties. Of is een plaatselijke epidemie hem en zijn vrouw fataal geworden? We weten het niet. Zeker is echter dat Anthony Wilhelm op twaalfjarige leeftijd als wees in de wereld stond. Tot 1830 is zijn levensloop vervolgens in nevelen gehuld. Wellicht heeft zijn oudere halfzuster, Anna Andrisa van Meegen (1804), zich over hem en zijn jongere broertje ontfermd. In de maand december van datzelfde jaar 1823 trouwde zij immers met de uit Leiden afkomstige Pieter Carel van der Meulen (1799), die blijkens de huwelijksakte het beroep van 'stadschirurgijn' uitoefende. Hij was dus een directe collega van haar vader! Bovendien werd in de familie van moederszijde (Van Valkenburg) het apothekersvak beoefend. Het schijnt bijna onvermijdelijk dat de jonge Anthony Wilhelm van Meegen in zijn vaders voetsporen zou treden.

Dr. Anthony Wilhelm van Meegen (1810-1896).

Wij pakken de draad weer op in 1830. Op 7 september van dat jaar – hij was nog geen 20 jaar oud – behaalde hij te 's-Gravenhage zijn diploma als 'heelmeester voor een stad' en op 2 januari 1832 werd hij geadmitteerd als 'vroedmeester'.[17] Hij promoveerde op 9 mei 1835 aan de Leidsche Hoogeschool tot doctor in de geneeskunde op het proefschrift 'De morborum origine in graviditate' (betreffende uit de zwangerschap voortvloeiende ziekten).[18]

De daaropvolgende maand, 5 juni 1835[19], markeert het begin van zijn medische loopbaan te Vlaardingen, die ruim een halve eeuw zou omspannen! Van Meegen vestigde zich (voor eigen rekening) als 'Med. Doctor, operateur en vroedmeester'[20] in de kleine, besloten gemeenschap die Vlaardingen toen nog was. Hij zal zich in het begin ongetwijfeld veel moeite hebben moeten getroosten om geaccepteerd te worden en zich een volwaardige plaats te verwerven temidden van de gevestigde medici.

Al vrij spoedig moet hij in contact zijn gekomen met de arts Frederik Egeling (1793-1836). Deze was in 1818 te Leiden afgestudeerd als 'medicinae doctor' en 'artis obstetriciae doctor'[21] en vestigde zich met zijn echtgenote in 1825 te Vlaardingen.[22] Egeling ontplooide hiernaast ook de nodige activiteiten op het maatschappelijke vlak. Zo was hij gewoon lid (1824-1836) én bestuurslid (1832) van het departement Vlaardingen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, lid van de Maatschappij van Weldadigheid en mede-oprichter van de 'Harmonie'.[23]

Het Nut vormde in de vorige eeuw het middelpunt van het

culturele leven in de stad. Hier trof het 'intellectuele' deel van de Vlaardingse (mannelijke) bevolking, dat wil zeggen de notabelen, elkaar om samen te luisteren naar proza en poëzie, voordrachten en lezingen.
Wellicht heeft Egeling zijn jonge vakgenoot geïntroduceerd in dit gezelschap, maar de mogelijkheid bestaat ook dat ze juist hier de collegiale banden nauwer hebben aangehaald. Hoe het ook zij, reeds in het verenigingsjaar 1834/1835 meldde Van Meegen zich aan als Nutslid (hij zou dit, met een korte onderbreking in 1866/1867, blijven tot het jaar 1880/1881).[24]
Het bekende spreekwoord 'de één zijn dood is de ander zijn brood' bleek echter al spoedig in de meest letterlijke betekenis op te gaan voor beide heren. Op 13 augustus 1836 berichtte Van Meegen de stedelijke raad "dat hij ten verzoeke van mevrouw Egeling uit hoofde van den beklagenswaardigen toestand waarin haar echtgenoot den stads med.doctor en vroedmeester thans is verkeerende, zich provisioneel heeft belast met de waarneming van alle deszelfs patiënten en dus ook die der armen". Van Meegen vleide zich met de gedachte dat met name het laatste punt de goedkeuring van het bestuur zou wegdragen...[25] Dokter Egeling overleed tengevolge van zijn niet nader omschreven toestand te Utrecht op 29 september 1836. Vijf dagen later, op 4 oktober, richtte Van Meegen zich opnieuw tot de raad, nu met het verzoek hem "met de aanstelling als Stads Med. Doctor te willen begunstigen en van de noodige instructien te voorzien".[26]
In zijn vergadering van 21 november 1836 besloot de raad om Anthony Wilhelm van Meegen met ingang van 1 januari 1837 een aanstelling te verlenen als 'stads medicinae doctor' (stadsgeneesheer), ter ondersteuning van de geneeskundige dienst der armen.[27] Tezamen met de heelen vroedmeesters Cornelis Blijenburg en Martinus Jan Spruijt en de apothekers Johannes Marinus Lagerwerff en Pieter Karel Drossaart, legde hij op 31 december 1836 de volgende eed af: "Ik belove en zwere dat ik mijne post of bediening ter goeder trouw, met alle naarstigheid, eerlijkheid en onzijdigheid zal waarnemen, zonder mij te laten aftrekken van de stipte vervulling der pligten die op mij zullen rusten, ingevolge de bepalingen en voorschriften, vervat in mijne instructie of andere hiertoe betrekkelijke verordeningen. Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig".[28]
Dat de stadsgeneesheer beter gekwalificeerd was - want afgestudeerd aan een hogeschool - én in hoger aanzien stond dan de stadsheelmeester, blijkt ook duidelijk uit het verschil in salariëring. In 1836 werd Van Meegen aangesteld voor een jaarlijkse wedde van vierhonderd gulden. Bij beëindiging van zijn loopbaan bleek dit bedrag te zijn opgelopen tot vijfhonderd gulden. Dat is aanzienlijk meer dan de 'schamele' driehonderd gulden waarvoor de heelmeester op dat moment in de boeken stond.[29]
Naast zijn vaste salaris verwierf Van Meegen uiteraard nog de nodige (variabele) inkomsten door de behandeling van particuliere patiënten.
In het verlengde van de genees- en heelkundige hulp aan armlastige Vlaardingers lag de hulp die werd geboden aan de bewoners van het Weeshuis der Hervormden. Dit betrof niet alleen de wezen en, in een later stadium, de bestedelingen en 'oudelieden', maar ook de binnenvader en –moeder en alle overige bij het Weeshuis in dienst zijnde personen. Door het overlijden van dokter Egeling was de functie van geneesheer vacant geraakt. De regenten van het Weeshuis benoemden al spoedig Van Meegen in zijn plaats. Door het bedanken van chirurgijn Spruijt zou hij later ook nog de behandeling van de uitwendige kwalen van de Vlaardingse weesjes voor zijn rekening nemen.[30]

Niet alleen qua loopbaan ging het de jonge geneesheer voor de wind, ook in zijn persoonlijke leven was er sprake van voorspoed. Hij was inmiddels – in september 1836 – in het huwelijk getreden met de twintigjarige, uit Rotterdam afkomstige, Madelaine Mensing. Prompt

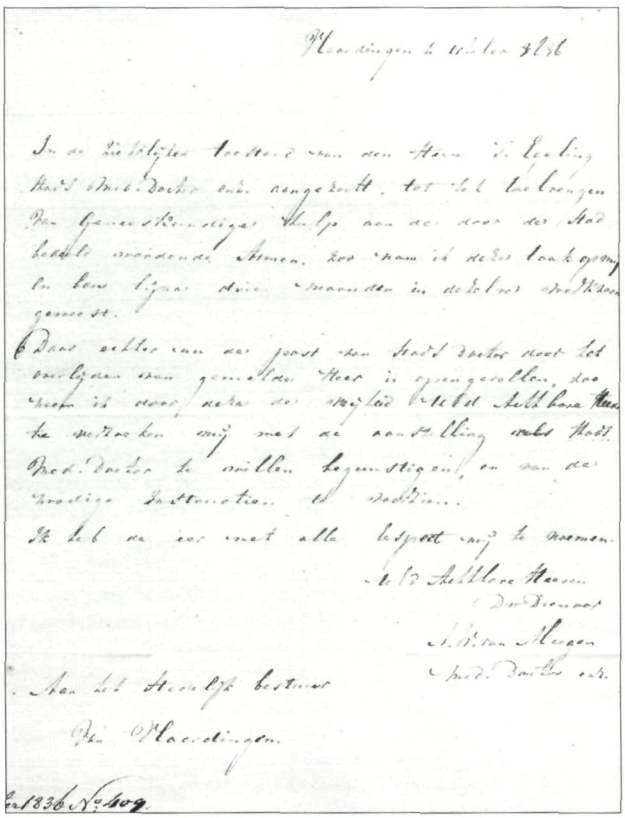

A.W. van Meegen biedt zich aan bij het Vlaardingse stadsbestuur als "Stads Med. Doctor", 4 oktober 1836.

negen maanden na de huwelijksvoltrekking werd het jonge echtpaar verblijd met de komst van een zoon, die werd vernoemd naar de overleden grootvader van vaderszijde.
Na Johannes Cornelis (1837) zouden nog acht kinderen volgen: Madelaine Johanna (1839), Johanna (1841), Cornelis (1843), Elisabeth (1844), Johanna Hendrika (1846), Anthon Willem (1848), Maria (1850) en Jozina (1854) (zie bijlage).
Gedurende de eerste jaren van zijn verblijf in Vlaardingen woonde en werkte Van Meegen op diverse locaties in wijk E, de wijk rond de haven, en dan voornamelijk op de Havenplaats Westzijde.[31] Vermoedelijk huurde hij gedurende een korte of langere periode een onderkomen, totdat hij, gedwongen door het gestaag uitbreiden van zijn gezin, moest verkassen naar een ander pand. Ingevolge zijn instructie moest hij er bovendien nog een aparte praktijkruimte op na houden, waar hij zijn patiënten kon ontvangen.
De Havenplaats vormde in die jaren niet bepaald een gezonde omgeving voor opgroeiende kinderen. Het laden en lossen van de schepen in de haven en de verwerking van de haring op de kade en in de pakhuizen brachten uiteraard een niet geringe geluidsoverlast en luchtverontreiniging met zich mee.
Om het lawaai en de stank bij tijd en wijle te kunnen ontvluchten, kocht Van Meegen op 24 april 1841 van de Vlaardingse koopman, scheepsboekhouder en reder Alewijn van der Werf de Willigen een tuinhuis met toebehoren aan het Schiedamsche Toepad (de latere Schiedamseweg). Het complex, waarvoor hij 2.000 klinkende guldens moest neertellen, strekte zich uit over een oppervlakte van ruim 26 are.[32]
Als we de kadastrale leggers mogen geloven, vormde het een waar eldorado voor de rustzoekende Vlaardinger. Bijna de helft van het terrein werd in beslag genomen door een boomgaard, maar de afmetingen van de tuin logen er evenmin om: ruim 9 are. Verder kon men zich verpozen in de ietwat dubieus klinkende "grond van vermaak", waarmee vrijwel zeker een theetuin werd aangeduid. Mocht het onverhoopt gaan regenen, dan kon men zich bijtijds terugtrekken in het tuinhuis en de beschreven schuur diende ongetwijfeld als bergruimte voor tuingereedschap en dergelijke.[33]
In 1855 wist Van Meegen via de procedure van 'veiling en afslag' in het logement 'De Hollandsche Tuin' voor een niet onaanzienlijk bedrag tevens het erfpachtsrecht van het stuk grond te bemachtigen.[34] De achterliggende reden van deze transactie is onduidelijk, maar vermoedelijk kon hij zo bij verkoop een hogere prijs bedingen. Vanaf 1856 was het terrein in handen van de metselaar Cornelis van der Burg, die het in later jaren beetje bij beetje heeft volgebouwd met huizen.

Madelaine van Meegen-Mensing (1816-1903).

Inmiddels was Van Meegen in de omstandigheid gekomen dat hij zich een huis-op-stand kon veroorloven aan de Hoogstraat, waar de gegoede burgerij van Vlaardingen woonde.
Eén dag na de geboorte van zijn zevende kind, op 25 augustus 1848, verscheen hij voor notaris J.H. Knottenbelt. Hier werd door de Vlaardingse predikant Adolf Frederik van der Scheer, echtgenoot van Antonetta Petronella Verkade (die als gehuwde vrouw zelf geen rechtshandelingen mocht verrichten), een huis en erf aan de oostzijde van de Hoogstraat getransporteerd. Het pand, met het wijknummer E-37, werd ten zuiden belend door de Vrouwensteeg en ten noorden door het huis van Hendrik Pieter van der Drift. Aan "kooppenningen" moest Van Meegen *f* 3.500,- betalen.
Antonetta Petronella Verkade en haar echtgenoot hadden het huis verkregen bij boedelscheiding op 29 juli 1848 uit de erfenis van haar overleden ouders, Pieter Verkade en Petronella Leonarda de Lang. Notaris Verkade bewoonde bij leven een huis op de Markt, maar verhuurde het huis aan de Hoogstraat, dat hij sinds 1826 in zijn bezit had, aan

Het huis aan de Hoogstraat, dat ruim vijftig jaar in het bezit was van de familie Van Meegen (momenteel beter bekend als koffie- en theeschenkerij 'De Zeeman'; de opname dateert van voor de restauratie).

familieleden of collegae (laatstelijk aan de hierboven genoemde notaris Knottenbelt). Volgens de transportakte had Van Meegen het huis reeds op 1 juni in gebruik genomen (met het oog op de naderende bevalling van zijn echtgenote?).[35]

In deze periode kreeg Van Meegen beroepshalve met de nodige organisatorische veranderingen te maken.
De jaren 1850-1855 vormden het laatste tijdvak, waarin het Stadsarmbestuur fungeerde. De Gemeentewet werd in 1851 van kracht en de Armenwet kreeg in 1854 haar beslag. Deze laatste wet, die alle bestaande reglementen op het gebied van de stedelijke armenzorg vervallen verklaarde, betekende het einde van het Stadsarmbestuur als gemeentelijke instelling voor de armenzorg. Zonder veel ophef werd de taak beëindigd en overgedragen aan het Burgerlijk Armbestuur. Deze nieuwe organisatie baseerde haar activiteiten op een door de gemeenteraad op 25 februari 1856 vastgesteld reglement. Doelstelling was van gemeentewege bedeling in geld en natura te verschaffen aan personen die geen lidmaat waren van een kerkgenootschap, de uitbesteding te organiseren voor gemeenterekening van behoeftige zieken en krankzinnigen, het beheren van een gemeentelijke ziekeninrichting, het regelen van de uitzending van bepaalde personen naar de arbeidskolonie Frederiksoord, het uitvoeren van de regeling van het domicilie van onderstand, het toezicht houden op de geneeskundige armenzorg(!) en het samenwerken met andere instellingen van weldadigheid.[36]
Welke praktische gevolgen had deze nieuwe wettelijke basis nu voor de geneeskundige armenzorg in het algemeen en voor Anthony Wilhelm van Meegen in het bijzonder?
Niet iedereen scheen er op voorhand voetstoots van uit te gaan dat de praktiserende stadsgeneesheer zijn functie zou continueren. In augustus 1855 ontving de Vlaardingse gemeenteraad een schrijven van dr. F.C.R. Bentfort.[37] Deze jonge medicus was kort tevoren afgestudeerd en zag nu blijkbaar zijn kans schoon. De inhoud van voornoemde brief luidde als volgt: "De ondergeteekende F.C.R. Bentfort, Doctor in de Genees-, Heel- en Verloskunde, gereflecteerd hebbende, dat al wie stedelijke belasting betaalt, ook op zijne beurt aanspraak heeft op de voordeelen die zij aanbiedt, wendt zich met het volste vertrouwen tot U en verzoekt bij de aanstaande benoeming van een Geneeskundige voor de inwendige praktijk in aanmerking te komen".
In de raadsvergadering van 22 augustus 1855 werd hierover uitvoerig gedelibereerd. Nadat enige aanmerkingen waren gemaakt ten aanzien van de vorm van het geschrift, merkte J.H. Knottenbelt op dat er op dat ogenblik geen "questie" was over de benoeming van een stadsdokter. "Dat als Dr. Van Meegen de armenpractijk niet voldoende tot genoegen van de Raad waarnam en men hem uit dien hoofde moest ontslaan, er dan eerst sprake zou zijn van vacature en benoeming". Treffend in dit kader is de opmerking van A. van Linden van den Heuvell, dat men van dokter niet als van bakker kan verwisselen. De heer Van Warmelo beweerde eveneens dat het een vaste post was en behoorde te blijven zolang de dienst behoorlijk werd vervuld en "dat het eene onbillijkheid zou zijn, Doctor Van Meegen te doen vervangen". A. Hoogendijk Jzn. was van oordeel dat het verzoek van dr. Bentfort geheel buiten beschouwing moest worden gelaten, "ofschoon daarom benoemingen van die natuur nog niet ad vitam (=voor het leven) zijn!" De raadsleden Drossaart, De Vlaming en Den Breems waren evenwel van mening dat, aangezien de apothekers voor de armenpraktijk wel roostersgewijze vervangen werden, zulks "gelijkelijk" met de Med. Doctoren kon of behoorde plaats te hebben. Den Breems memoreerde dat chirurgijn Vermeulen inder-

tijd ook op eigen verzoek voor de dienst in aanmerking was gekomen. Om klaarheid te brengen in de discussie stelde de heer Knottenbelt tenslotte de hamvraag: "Of het verzoek van Dr. Bentfort gelijk het ligt, al of niet in aanmerking wordt genomen". Met algemene stemmen werd besloten tot een afwijzende beschikking, waarmee voor de heren de kous af was.[38] Hoewel er dus even duchtig aan Van Meegens stoelpoten was geknaagd, liep het gelukkig voor hem met een sisser af en kon hij zijn carrière als gemeentelijke geneesheer voortzetten.
Evenals voorheen behandelde hij behoeftige zieken voor rekening van het Burgerlijk Armbestuur. Ernstige gevallen werden zo mogelijk in een ziekenhuis buiten de stad opgenomen. In Vlaardingen zelf exploiteerde het armbestuur een gemeentelijke ziekenbarak aan de westzijde van de Kortedijk. In 1860 werd het bovenlokaal van de barak ingericht tot ziekenzaal voor besmettelijke patiënten. Tot dan toe was het gebouw meer in gebruik geweest als onderdak voor ziekelijke en sociaal zwakke personen dan als verpleeginrichting.[39] Dat hier de meest schrijnende toestanden heersten, behoeft geen betoog.
In 1869 werden nieuwe wettelijke bepalingen betreffende het begraven en vervoeren van lijken van kracht. Van Meegen kreeg en aanvaardde de opdracht om in voorkomende gevallen de gevorderde bewijzen af te geven. In handen van de burgemeester moest hij de eed afleggen, waarvan vervolgens proces-verbaal werd opgemaakt. Zelfs in 1890 – hij was inmiddels 80 jaar oud – werd Van Meegen nog aangewezen als geneeskundige voor het "verrichten der doodschouw".[40]

In de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw verlieten de nakomelingen van A.W. van Meegen successievelijk het ouderlijk nest. Uit zijn huwelijk met Madelaine Mensing waren tussen 1837 en 1854 in totaal negen kinderen geboren, die mede dankzij de vaderlijke zorg hun jeugdjaren heelhuids hadden overleefd.
Door een scheepvaartongeluk op 20 november 1856 verloren de Van Meegens hun 13-jarige zoon Cornelis. Hij was opvarende van het koopvaardijschip 'Ardina' van de Vlaardingse firma S. van Gijn & Zn., dat op zee werd overstoomd door het stoomschip 'De Sylph'. Hierbij kwamen drie personen, waaronder dus de jonge Cornelis, om het leven. Waarom de jongen aan boord was van dit schip zal wel altijd een raadsel blijven.
De twee overgebleven zoons, Johannes Cornelis en Anthon Willem, zochten reeds op jeugdige leeftijd hun heil buiten Vlaardingen. De dochters Madelaine Johanna, Johanna, Elisabeth, Johanna Hendrika en Maria vonden hun respectievelijke huwelijkspartners elders en verlieten in deze periode de één na de ander niet alleen het ouderlijk huis, maar zelfs de geboortestad. Alleen hekkensluitster Jozina bleef Vlaardingen trouw en zou haar ouders tot hun overlijden bijstaan.
Het jaar 1875 stond voor dr. Van Meegen in het teken van diverse jubilea, waaraan in de Nieuwe Vlaardingsche Courant op gepaste wijze aandacht werd geschonken.
Uit de krant van 12 mei 1875 komt het volgende berichtje: "Onze stadgenoot, Dr. A.W. van Meegen, herdacht Zondag jl. (=9 mei) den dag waarop hij voor 40 jaren aan de Leidsche Hoogeschool promoveerde tot doctor in de medicijnen, bij welke gelegenheid de algemeen geachte jubilaris zich mocht verheugen over talrijke blijken van achting en waardering hem geschonken. Moge de waardige jubilaris nog lang in staat zijn, zijne betrekking, die hij weldra 40 jaren in deze Gemeente uitoefent, te blijven vervullen!" En uit de krant van 7 juni 1875: "Zaterdag jl. (=5 juni) herdacht onze geachte stadgenoot Dr. A.W. van

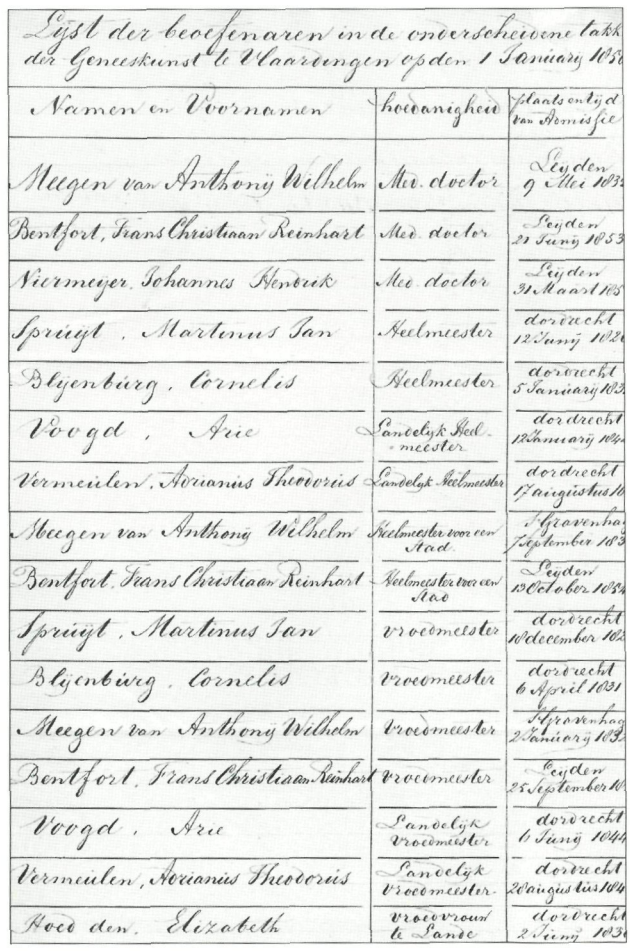

Lijst der beoefenaren in de onderscheidene takken der Geneeskunst te Vlaardingen opden 1 January 1858

Namen en Voornamen	hoedanigheid	plaats en tijd van Admissie
Meegen van Anthony Wilhelm	Med. doctor	Leyden 9 Mei 183
Bentfort, Frans Christiaan Reinhart	Med. doctor	Leyden 21 Juny 1853
Viermeyer, Johannes Henrik	Med. doctor	Leyden 31 Maart 185
Spruyt, Martinus Jan	Heelmeester	dordrecht 12 Juny 183
Blyenburg, Cornelis	Heelmeester	dordrecht 5 January 183
Voogd, Arie	Landelyk Heel-meester	dordrecht 12 January 184
Vermeulen, Adrianus Theodorus	Landelyk Heelmeester	dordrecht 17 augustus 18
Meegen van Anthony Wilhelm	Heelmeester voor een Stad	's Gravenhage 7 September 183
Bentfort, Frans Christiaan Reinhart	Heelmeester voor een Stad	Leyden 19 October 183
Spruyt, Martinus Jan	vroedmeester	dordrecht 10 december 183
Blyenburg, Cornelis	vroedmeester	dordrecht 6 April 1831
Meegen van Anthony Wilhelm	vroedmeester	's Gravenhage 2 January 183
Bentfort, Frans Christiaan Reinhart	vroedmeester	Leyden 25 September 18
Voogd, Arie	Landelyk vroedmeester	dordrecht 6 Juny 184
Vermeulen, Adrianus Theodorus	Landelyk vroedmeester	dordrecht 20 augustus 184
Poot den, Elizabeth	vroiwvrouw te Lande	dordrecht 2 Juny 183

Lijst met namen van leden van de Vlaardingse medische stand, 1858.

Meegen de 40-jarige vervulling zijner betrekking als geneesheer in deze gemeente. Vele waren de bewijzen van belangstelling die den geachten jubilaris bij vernieuwing te beurt vielen en die evenzeer getuigden van de hoogachting welke men hem toedraagt; o.a. ontving hij van eenige zijner vroegere en tegenwoordige patiënten een prachtige pendule met coupes".

Op 27 mei 1875 was de heelmeester van de bedeeld wordende armen, Adrianus Theodorus Vermeulen, op 50-jarige leeftijd komen te overlijden. Hierdoor ontstond een vacature, die dringend voorziening vereiste. Dr. Van Meegen werd aanvankelijk verzocht - en was ook bereid - om zo nodig hulp te verlenen.
Tijdens de raadsvergadering van 28 mei werd gememoreerd dat de heren Blijenburg, Spruijt en Voogd indertijd voor deze betrekking hadden bedankt en dat zich tot op heden nog geen enkele sollicitant had aangemeld. "Doctor Bentfort heeft er wel een oogenblik aan gedacht, doch bij het inzien der nog in werking zijnde instructiën voor den Geneesheer en den Heelmeester (d.d. 7 December 1836) is art. 4 van de eene en art. 6 van de andere instructie in strijd met de bevoegdheid der beide in gelijken rang staande doctoren". Genoemde artikelen hadden betrekking op de bevoegdheid van de geneesheer om de heelmeester te kunnen ontbieden om de door hem voorgeschreven uitwendige middelen toe te dienen aan patiënten. In de hiërarchie stond de geneesheer dus een treedje hoger dan de heelmeester. Maar aangezien Van Meegen en Bentfort beiden academisch waren geschoold en afgestudeerd als medicinae doctor stonden zij beroepshalve op gelijk niveau.
De gemeenteraad zag blijkbaar de billijkheid van Bentforts impliciete kritiek in en verklaarde unaniem de besproken artikelen vervallen, waardoor de betrekking van heelmeester verenigbaar werd met die van doctor.[41]
Dr. Bentfort werd bij besluit van de gemeenteraad d.d. 1 juni 1875 benoemd tot heelmeester van de bedeeld wordende armen en legde de daaropvolgende dag de eed af.[42]
Hij zou deze functie blijven vervullen totdat hij op 23 maart 1890 na een langdurige ziekte overleed.

Dr. Frans Christiaan Reinhart Bentfort (1829-1890).

In november 1876 besteedde de gemeente aandacht aan het feit dat dr. Van Meegen reeds gedurende 40 jaren de armenpraktijk waarnam. Evenals andere jubilerende gemeente-ambtenaren kwam ook deze functionaris van gemeentewege "eenig blijk van waardschatting" toe. Getuige zijn dankbetuiging was Van Meegen zeer in zijn nopjes met de geschonken canapé ter waarde van 75 gulden.[43]
Werd het 40-jarige ambtsjubileum nog in tamelijk besloten kring gevierd, een decennium later liep zo ongeveer de gehele stad uit. Het hierna geciteerde artikel uit de Nieuwe Vlaardingsche Courant van 6 juni 1885 spreekt niet alleen boekdelen wat dat betreft, maar bewijst tevens dat Van Meegen zich in de loop van een halve eeuw bijkans onmisbaar had weten te maken als geneesheer te Vlaardingen.
"Gisteren herdacht de Heer Dr. A.W. van Meegen zijne 50-jarige ambtsbediening als Medicus te dezer stede. Hoezeer hij zich de liefde en achting der ingezetenen in dien langen tijd, waarin hij nimmer één dag verzuimde zijn praktijk uit te oefenen, had waardig gemaakt, bleek reeds in den vroegen morgen, door het hijschen der vlaggen aan de masten der schepen, die in grooten getale in de haven lagen, en het uitsteken der driekleur in den omtrek van zijne woning. Den geheelen dag door ontving de waardige man bewijzen van hartelijke deelneeming zoowel van commissiën, als van particulieren in en buiten de stad. Hij mocht de gelukwenschen ontvangen van Burgemeester en Wethouders en van zijne ambtsbroeders. Een Commissie bestaande uit de HH. Ds. W.L. Riehm, P. Kikkert Hz. en W.J. van Dusseldorp bood hem namens patiënten en vrienden, een prachtig zilveren servies met echt Sèvres porseleinen koppen en schotels aan. De Heer K.J. van der Drift en diens kinderen vereerden hem een massief zilveren beker met inscriptie. De HH. K.S. v.d. Brugge, J.C. v. Buuren van Heijst, A. Knottenbelt en P. de Zeeuw, die zich namens een 140-tal ingezetenen die geen

patiënten van hem waren, tot commissie gevormd hadden om hem een huldeblijk aan te bieden wegens de trouw en den ijver, waarmede hij zijne patiënten en de armen steeds had behandeld, boden den achtingswaardigen Medicus, die niets dan vrienden kent, en steeds werkzaam is voor zijn gezin, onder de hartelijksten gelukwenschen een fraai bewerkte notenhouten bonheur de jour aan, benevens eene collectie fijne schuimende en niet schuimende wijnen, waarbij een album gevoegd was met de namen der gevers, welke keurig net door den Heer H. Maarleveld geteekend titelblad het opschrift bevat: "Hulde aan den ijverigen Medicus en den achtingswaardigen Burger Dr. A.W. van Meegen bij zijn 50-jarig jubilé als Doctor te Vlaardingen, 1835 5 Juni 1885". Moge de geachte Jubilaris nog lang gespaard blijven, en tot geluk en zegen van alle lijdenden en zieken werkzaam zijn, en moge de herinnering van dezen dag steeds bijdragen om met opgewektheid zich te blijven wijden aan zijne schoone taak".

Ondanks het bereiken van deze mijlpaal was voor Van Meegen nog niet het moment aangebroken om op zijn lauweren te gaan rusten. Onvermoeibaar bleef hij met zijn collegae ijveren voor verbetering van de genees- en heelkundige zorg in Vlaardingen.
Op 13 augustus 1887 richtte hij samen met A. Voogd, dr. F.C.R. Bentfort en dr. J. Voogd een adres (verzoek) aan het gemeentebestuur om een 'localiteit' beschikbaar te stellen waar onvermogende en tijdelijk in Vlaardingen verblijvende zieken en krankzinnigen konden worden verpleegd. Tevens moest er gelegenheid zijn om aan de patiënten een bad te kunnen toedienen. Voortdurende aanwezigheid van ziekenverplegers achtten de doctoren onnodig, omdat er niet altijd zieken zouden zijn. Wel zou er steeds iemand present moeten zijn, die in ruil voor vrije inwoning de lokalen schoon diende te houden.[44]
Het resultaat van deze actie was dat de gemeenteraad in mei 1888 drie vertrekken in één van de bijgebouwen van het voormalige Hof aan de Hoflaan beschikbaar stelde. De verpleeginrichting werd beheerd door het Burgerlijk Armbestuur, dat moest toezien op het schoonhouden van de vertrekken, het aantrekken van verplegend personeel en het verstrekken van levensmiddelen aan de patiënten. Het bestuur was bevoegd om te beslissen welke personen kosteloos konden worden opgenomen.[45]
Voor de aanschaf van medische instrumenten was blijkbaar geen budget beschikbaar, zodat men afhankelijk was van de goedgeefsheid van particulieren. Dr. Van Meegen heeft op een gegeven moment, waarschijnlijk niet geheel belangeloos, de volgende zaken geschonken aan de inrichting: een dubbel hellend vlak, vier draadspalken, een elastieken zwachtel en een doos met amputatie-instrumenten(!). In 1897 werden deze spullen in bruikleen afgestaan aan het ziekenhuis in de Callenburgstraat, gesticht door de in dat jaar opgerichte Vereeniging voor Ziekenverpleging.[46]
De ziekenbarak aan de Hoflaan, die vooral bedoeld was geweest om als quarantaine te dienen, verloor hierdoor veel aan betekenis en werd in 1901 afgebroken om plaats te maken voor de Gasfabriek.

De totstandkoming van de verpleeginrichting aan de Hoflaan was één van de laatste successen van dr. Van Meegen. De jaren begonnen nu echt te tellen voor de oude eerbiedwaardige geneesheer.
Alhoewel hij in december 1890 nog was aangewezen voor het verrichten van de doodschouw, moest hij begin januari 1891 verstek laten gaan. Wegens zijn 'ongesteldheid' werd de armenpraktijk tijdelijk waargenomen door de jonge dokter H. Kikkert Czn.[47]
Vervolgens werd geruime tijd niets van of over hem vernomen, totdat hij zich aan het einde van het jaar 1893 schriftelijk richtte tot de regenten van het Weeshuis met de boodschap dat hij zich "gedrongen" voelde om zijn ontslag te vragen.[48] Uiteraard kreeg hij wat hij verlangde, met de kanttekening dat geen enkele andere functionaris het Weeshuis zó lang heeft gediend.
Enige maanden later, op 10 maart 1894, diende Van Meegen een soortgelijk verzoek in bij de Vlaardingse gemeenteraad: dat hij "met het oog op zijn hoogen leeftijd" van de betrekking van gemeente-geneesheer wenste te worden ontheven. In de raadsvergadering van 16 maart werd besloten om hem met ingang van 1 april daaraanvolgend "op de meest eervolle wijze en onder dankbetuiging voor de aan de gemeente bewezen goede diensten" ontslag te verlenen als geneesheer belast met de armenpraktijk. Tevens besloot de raad om hem een jaarlijks pensioen van *f* 300,- uit de gemeentekas toe te kennen. Uit de notulen van de volgende vergadering valt op te maken dat men hierbij, beducht als men was voor precedentwerking en het niet volgen van de juiste besluitvormingsprocedure, niet over één nacht ijs is gegaan.
Frappant is overigens dat, naar aanleiding van het ontslag van Van Meegen, op dat moment de tijd rijp werd geacht om de dienst der geneeskundige armverzorging opnieuw te reorganiseren. In die zin opmerkelijk omdat dit immers ook gebeurde bij zijn aanstelling in 1836 en er tussentijds geen ingrijpende reglementswijzigingen hadden plaatsgevonden. De nieuwe instructie voor de gemeente-geneesheren trad in werking op 1 april 1894.[49]

Dr. Anthony Wilhelm van Meegen overleed op woensdag 26 augustus 1896, na een "langdurig lijden", in de ouderdom van bijna 86 jaar. Drie dagen later werd hij begraven op de Algemene Begraafplaats van Vlaardingen. Zoals door de schrijvende pers werd geconstateerd, bleek ook op deze dag weer hoeveel achting de voormalige stads-

geneesheer had genoten. Aan de groeve werd het woord gevoerd door de heer A. Knottenbelt, die de overledene herdacht als mens én als geneesheer. Tot slot bedankte één van de zoons voor de hulde aan zijn vader bewezen.[50]
De nalatenschap van Van Meegen werd verdeeld bij akte van boedelscheiding, gepasseerd op 11 maart 1897 voor notaris Knottenbelt.[51] Hoewel gesteld in ambtelijk juridisch vakjargon, levert deze akte toch enige interessante informatie op over de persoonlijke verhoudingen binnen de familie Van Meegen.
Comparanten waren de weduwe van dr. Van Meegen, Madelaine Mensing, haar schoonzoon Pieter Tirion (als gemachtigde van de kinderen)[52] en Jozina van Meegen. De oudste zoon, Johannes Cornelis van Meegen, ontbreekt echter in het verhaal. Sterker nog, hij blijkt de nalatenschap van zijn vader officieel te hebben verworpen (bespeuren we hier enige onmin?).
Het echtpaar Van Meegen was gehuwd geweest in gemeenschap van goederen, waardoor mevrouw Van Meegen-Mensing automatisch werd benoemd tot erfgename van de nalatenschap.
Aan zijn jongste dochter Jozina legateerde Van Meegen 250 gulden, indien zij bij zijn overlijden nog ongehuwd mocht zijn, wat inderdaad het geval was.
De baten van de boedel, bestaande uit het huis aan de Hoogstraat, de inboedel, enkele effecten en wat contanten, bedroegen in totaal 7.410 gulden en 15 cent. Hiervan moest echter weer een bedrag van 3.000 gulden worden afgetrokken, zijnde een vordering wegens geleende gelden![53] Na aftrek van het deel van zijn weduwe, de begrafeniskosten en het legaat voor Jozina, resteerde niet veel meer voor de overige kinderen.
Madelaine van Meegen-Mensing bleef samen met haar jongste dochter wonen in het huis aan de Hoogstraat. Zij overleed zeven jaar na haar echtgenoot, op 28 juni 1903, op 87-jarige leeftijd.
Haar erfgenamen verkochten het huis aan de Hoogstraat voor 9.300 gulden aan de zaakwaarnemer van ds. Daniël den Breems uit Charlois (die het vervolgens verhuurde aan de tabaksfabrikant Arie van der Windt).[54]
De laatste telg van de familie die nog hier ter plaatse woonde, Jozina van Meegen, verruilde op 5 december 1903 het Vlaardingse voor Den Haag, de stad waar haar vader bijna een eeuw tevoren ter wereld was gekomen.
In Vlaardingen resteerde niets meer dan de herinnering aan hetgeen Anthony Wilhelm van Meegen tijdens zijn buitengewoon lange loopbaan als stadsgeneesheer had bewerkstelligd op het gebied van de volksgezondheid, voor de Vlaardingse samenleving in het algemeen en voor de armen van de stad in het bijzonder.

Tot slot

Tijdens de laatste fase van het archiefonderzoek naar Anthony Wilhelm van Meegen begon langzamerhand enige twijfel te rijzen met betrekking tot de vooronderstelling dat de auteur A.W. van Megen en de stadsgeneesheer Anthony Wilhelm van Meegen één en dezelfde persoon zouden zijn.
Het hierna volgende verhaal over Vlaardingen is gepubliceerd in het door Sijthoff te Leiden uitgegeven tijdschrift 'Het Leeskabinet' en is gedateerd 'april 1875'. Raadpleging van een notulenboek van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen leert ons dat op 12 maart 1875 een lezing werd gehouden door "de heer A.W. van Megen van Leiden" (de krant spreekt van A.W. van Meegen jr.).
Zoals uit de bijlage blijkt, heette de jongste zoon van dr. Van Meegen naar zijn vader, Anthon Willem. Hij werd geboren in 1848 en verhuisde in 1870 naar Leiden. Op dat moment was hij werkzaam als journalist (in 1897 staat hij vermeld als uitgever en drukker).
De vraag is echter of het aannemelijk is dat iemand, die op de jeugdige leeftijd van 22 jaar Vlaardingen verlaat, in staat is om hier vijf jaren later een dergelijk doorwrocht verhaal over te schrijven?
A.W. van Meegen sr. was een trouw lid van het 'Nut'. Tijdens de Nutsavonden in de Harmonie, die grotendeels waren gevuld met gedegen poëzie en ernstig proza, had hij alle gelegenheid om de nodige inspiratie en motivatie op te doen om zelf het een en ander aan het papier toe te vertrouwen. Als stadsgeneesheer kwam hij uiteraard in alle hoeken en gaten van de stad en de meest schilderachtige personages moeten in de loop van vele jaren zijn wachtkamer hebben bevolkt. Stof te over voor wel tientallen verhalen over de stad en haar inwoners, dunkt mij.
Het is zeer wel mogelijk dat de basis van het verhaal is gelegd door Van Meegen senior en dat junior hem met raad en daad terzijde heeft gestaan om alles in de juiste literaire vorm te gieten. Het was bovendien niet onbelangrijk dat de laatste over de noodzakelijke connecties in de uitgeverswereld beschikte.
Na 125 jaar is het vrijwel onmogelijk om de ware toedracht in dezen nog te achterhalen, maar de onduidelijkheid over het auteurschap doet gelukkig niets af aan de strekking van het verhaal.

Noten

Verklaring van de afkortingen:
AGV = Archief Gemeentebestuur Vlaardingen
NAV = Notarieel Archief Vlaardingen
inv.nr. = inventarisnummer
i.s. = ingekomen stukken

1. Het plaatsingsnummer in de archiefbibliotheek is IV C 130.
2. Het tijdschrift "Het Leeskabinet : mengelwerk tot gezellig onderhoud voor beschaafde kringen", werd gedurende de jaren 1834-1903 uitgegeven door Sijthoff in Leiden. Vanaf 1892 luidde de ondertitel: "Maandschrift gewijd aan vaderlandsche en buitenlandsche letterkunde". In 1904 is "Het Leeskabinet" opgegaan in "Europa : verzameling van inen uitlandsche lettervruchten ter bevordering van wereldkennis en aangenaam onderhoud".
3. De tekst van dit hoofdstuk is niet volledig overgenomen. Wanneer de auteur zijn stokpaardje berijdt (bijv. de dichter H.K. Poot of de rederijkers), is hij geneigd zich te verliezen in langdradige beschouwingen. Ter wille van de leesbaarheid zijn op diverse plaatsen stukken tekst weggelaten, te herkennen aan (...). Ook is hier en daar de interpunctie aangepast.
4. J. Hoogendijk Kzn., Ontwikkeling van Vlaardingen van 1814-1913 met statistisch overzicht, Vlaardingen 1913, p. 32-36.
5. M. den Admirant, Sociaal-historische schets van Vlaardingen (1814-1914), Voorburg 1954, Zuid-Hollandse Studiën deel IV, p. 187.
6. C. Postma, Korte geschiedenis van Vlaardingen, Vlaardingen 1958, p. 69-70.
7. Den Admirant, p. 188.
8. De akte van indemniteit werd afgegeven aan een inwoner van een plaats, die naar elders vertrok. Indien de betrokkene armlastig zou worden, konden de schepenen van de plaats waar men zich vestigde het armbestuur van de plaats van afgifte voor bijstand aanspreken.
9. A. Soeteman, 150 jaar sociale zorg in Vlaardingen, 1795-1945, Voorburg 1962, Zuid-Hollandse Studiën deel X, p. 52-54.
10. Voor de volledige tekst van deze instructies d.d. 7 december 1836 wordt verwezen naar AGV, inv.nr. 3130 (7e Keurboek, 1822-1845). Een gedrukte versie is aanwezig in de archiefbibliotheek (plaatsingsnummer VII B 65).
11. Gedurende de wintermaanden werden door het Armbestuur, de Hervormde Diaconie en het Weeshuis soepkaarten gekocht. Deze werden uitgereikt aan behoeftigen, die daarmee regelmatig soep konden afhalen bij de Spijs- of soepkokerij. Bij ziekte werd extra voedsel verstrekt. Zo doet Van Meegen bijvoorbeeld in december 1867 zijn beklag dat er vertraging is of is geweest in het koken van soep voor arme typhuslijders (AGV, inv.nr. 134). Van geheel andere aard was het 'appelmoesje met krenten', een eenvoudig huismiddel waarmee hij grote bekendheid verwierf onder de Vlaardingse bevolking (mededeling van J.H. van Linden van den Heuvell).
12. Koepokken stonden ook wel bekend als de natuurlijke kinderpokken of –ziekte. Op 27 december 1836 werd het 'reglement ter bevordering van de koepokinenting' vastgesteld. Alle kinderen waren verplicht een getuigschrift met onder meer de datum van de inenting en de naam van de vaccinerende geneesheer of heelmeester te tonen aan hun onderwijzer, die hiervan aantekening moest houden in een register. Overtreding van het reglement werd bestraft met een geldboete of, in geval van onvermogen, met een gevangenisstraf.
De medici verleenden kosteloos medewerking. In 1872 werd aan de heren A.W. van Meegen, F.C.R. Bentfort, A. Voogd en A.Th. Vermeulen, wegens gratis toegepaste (re)vaccinaties tijdens de pokkenepidemie van 1871, een cadeau toegekend. Blijkens hun gemeenschappelijke dankbetuiging betrof dit een fauteuil! (AGV, inv.nr. 12).
13. In juli 1815 werd een door het stadsbestuur gesubsidieerde Armeninrichting opgericht. Het doel van deze instelling was door het geven van onderwijs de kinderen van minvermogenden jong te leren werken, zodat zij later hun eigen brood zouden kunnen verdienen. Het toezicht was opgedragen aan een stedelijke schoolcommissie, waaronder subcommissies voor de leerschool, de werkschool en het godsdienstig onderwijs ressorteerden. Op de stadsarmenschool werd onderwijs gegeven aan kinderen van armen tussen 6 en 12 jaar, zonder onderscheid van godsdienst. Wanneer de ouders hun kinderen thuishielden, werden zij bestraft door inhouding van het bedelingsgeld. In de werkschool vervaardigden kinderen van bedeelde personen haringnetten, die werden afgenomen door de Vlaardingse reders. De derde afdeling van de inrichting voorzag in godsdienstig onderwijs, dat door de hervormde predikanten werd gegeven aan kinderen én bejaarden.
14. A.W. van Meegen werd op 23 februari 1837 benoemd tot officier van gezondheid der derde klasse bij de dienstdoende schutterij (AGV, inv.nr. 3988). In februari 1851 verzocht hij Burgemeester en Wethouders om zijn ontslag. Bij Koninklijk Besluit werd hem dit eervol ontleend (AGV, inv.nr. 118).
15. In de archieven ben ik een aantal mededelingen tegengekomen van A.W. van Meegen, waarbij hij de burgemeester c.s. inlicht over door hem geconstateerde ziektegevallen (een greep hieruit: maart 1850: natuurlijke pokken; april 1860: natuurlijke kinderziekte; maart 1863: mazelen; mei 1866: cholera en september 1867: nogmaals cholera). Volgens de voorschriften werd na een dergelijke melding een aanplakbiljet aangebracht op het huis van de besmettelijke patiënt en kennis gegeven aan de Commissaris des Konings en de Provinciale Geneeskundige Commissie te Dordrecht.
16. De regeling van het 'domicilie van onderstand' hield in dat behoeftigen moesten worden onderhouden door het armbestuur van de gemeente waarin zij waren geboren. De bedelingskosten moesten worden verrekend met armbesturen buiten Vlaardingen.
17. Lijst van geneeskundigen, apothekers, droogisten, tandmeesters en vroedvrouwen in de provincie Zuidholland, vastgesteld den 1sten Julij 1867.
18. C. Postma, Pieter Karel Drossaart, apotheker 1835-1845, burgemeester 1858-1883, te Vlaardingen, Vlaardingen 1960, p. 27. Nieuwe Vlaardingsche Courant, 10 april en 12 mei 1875.
19. Vlaardingsche Courant, 6 juni 1885.
20. AGV, inv.nr. 3954.
21. Lijst der bevoegd erkende beoefenaren van de onderscheidene takken der Geneeskunst in de provincie Holland (zuidelijk gedeelte), onder het ressort der Provinciale Commissie te Dordrecht, voor het jaar 1831.
22. Lidmatenregister Hervormde Gemeente Vlaardingen.
23. Willy Atema, Veelheid van personen geeft kracht : een prosopografisch en vergelijkend onderzoek van het ledenbestand en de activiteiten van het departement Vlaardingen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in 1828-1842 en 1879-1891, Vlaardingen 1997, p. 19.
24. Archief van het departement Vlaardingen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, inv.nr. 15.
25. AGV, inv.nr. 398, i.s. nr. 300.
26. AGV, inv.nr. 399, i.s. nr. 409.
27. AGV, inv.nr. 3.
28. AGV, inv.nr. 3988.
29. AGV, inv.nrs. 3 en 3078.
30. Archief van het Gast- en Weeshuis van Vlaardingen, inv.nr. 28.
31. Gegevens uit de patentregisters, het volkstellingsregister 1840 en de geboortenakten van de kinderen Van Meegen leveren samengevoegd een gevarieerd beeld op: 1835-1837 wijknr. E-51, 1839 wijknrs. E-34 en 36, 1840 wijknr. E-36, 1841 wijknr. E-47, 1842-1846 wijknrs. E-36 en 42.
32. NAV, inv.nr. 188, aktenr. 50.
33. AGV, inv.nrs. 5586-5589, kadastrale leggers, art. 23, 445, 571, 796 en 1187.
34. NAV, inv.nr. 203, aktenrs. 33-40.
35. NAV, inv.nr. 196, aktenr. 116. Th.J. Poelstra, Het Huis De Zeeman, Hoogstraat 205 in Vlaardingen : methodisch verslag van een onderzoek, in: Holland, jrg. 12, nr. 4 (1980), p. 164-177.
36. Soeteman, p. 62-64.
37. Frans Christiaan Reinhart Bentfort, geb. Zoeterwoude 2.10.1829, med. doctor (Leiden 21.6.1853), art. obst. doctor (Leiden 25.9.1854), chir. doctor (Leiden 13.10.1854), ovl. Vlaardingen 23.3.1890, zn. van Christiaan Reinhart Bentfort en Petronella Wilhelmina van Sprenkhuisen. Hij tr. Vlaardingen 18.12.1857 Anna Paulina Drossaart (1835-1922), dr. van burgemeester Pieter Karel Drossaart en Cornelia Johanna Voorbach. Hij was raadslid van sept. 1883 en wethouder van sept. 1885 tot aan zijn overlijden.
38. AGV, inv.nrs. 7 en 467, i.s. nr. 353.
39. Soeteman, p. 88-90.
40. AGV, inv.nrs. 136 en 157.

41. AGV, inv.nr. 13.
42. AGV, inv.nr. 3989.
43. AGV, inv.nr. 13.
44. AGV, inv.nr. 668, i.s. nr. 704.
45. Soeteman, p. 90.
46. AGV, inv.nr. 3082.
47. AGV, inv.nr. 158.
48. Archief van het Gast- en Weeshuis van Vlaardingen, inv.nr. 28.
49. AGV, inv.nrs. 27, 3079 en 3138 (nr. 117).
50. Nieuwe Vlaardingsche Courant, 29 augustus 1896.
51. NAV, inv.nr. 275, aktenr. 58.
52. In zijn testament d.d. 2 augustus 1876 benoemde Van Meegen zijn schoonzoon Pieter Tirion tot "bezorger zijner begrafenis en bereddenaar van zijn boedel en uitvoerder van zijn uiterste wilsbeschikkingen".
53. Op 30 oktober 1868 (NAV, inv.nr. 220, aktenr. 209) leende Van Meegen 5.000 gulden van C.G. van Dusseldorp. Jaarlijks moest hij een som van 200 gulden aflossen, tegen een intrest van 5 procent. "Verhypothekeerd" werd het huis aan de Hoogstraat. Of het hier dezelfde lening betreft, is onbekend.
54. NAV, inv.nr. 291, aktenrs. 459-472-473.

"Vlaardingen thans"
door A.W. van Meegen

Slaan wij thans het oog op de stad van onzen tijd. Zooals zij zich in de vorige eeuw vertoonde vinden wij haar nog heden terug; alleen is zij hier en daar aangebouwd en zijn vele gedeelten herschapen in dien bouwtrant van onzen tijd, welke, vergeleken bij den stijl van de zeventiende eeuw waarvan Vlaardingen nog zoo menigen gevel bezit, een armzalig figuur maakt.
Of het is toe te schrijven aan het isolement, waarin de stad sedert den aanleg van spoorwegen[1] verkeert, dat zij in Nederland zoo weinig meer bekend is, dan wel of het een hedendaagsche fout is van onzen landaard, om liever dan in het kleine Vaderland in den vreemde het merkwaardigste te bestudeeren laat ik onbeslist: een feit is het, dat het grijze Vlaardingen van onzen tijd al zeer zelden door den tourist bezocht wordt. En toch, hoe dankbaar loont de stad der Groote Visscherij[2] zulk een uitstapje.
Welk een schoon gezicht biedt zij den wandelaar, die haar nadert van de zijde van Schiedam langs den hoogen Maasdijk.[3]
Ter linker golft op een kleinen afstand de trotsche rivier, die zoveel deel heeft aan de geschiedenis dezer streek. Tal van schepen ziet gij zeilend of stoomende in de verte op het water, waarop onafgebroken de vlag van iedere natie wappert. Boven de rivier hangt die wazig grauwe tint, dat doorzichtig kleurige en toch zoo karaktervolle koloriet, dat de Hollandsche schilderschool de stoffe heeft geleverd harer beroemdheid. De buitenpolders zijn geschakeerd met al het groen van de vruchtbare Maasstreek, van het donkere blauwachtige groen van 't lies[4] aan den zoom van het water tot het geelige toe van het rijpende graan, hoogerop in het reeds ingepolderde land bloeiende.
Ter rechter zijde van den hoogen dijk strekt zich een vergezicht uit, zoo schoon, van zoo teekenachtige verscheidenheid in beemd en bosch, waaruit in het verschiet de torens en omtrekken van een tal van gemeenten rijzen, de voorgrond gestoffeerd met de groote Delflandsche hofsteden, dat dit gezichtspunt zonder overdrijving mag worden geprezen als het schoonste wat Zuid-Holland biedt.
(...)
Maar wandelen wij verder den eeuwenouden dijk langs. Hij kronkelt grillig langs de Maas, die eertijds vlak tegen zijn voet golfde, doch thans op een kwart uur afstands stroomt.
Herhaalde malen verbrak het water met onbedwingbare macht de kruin van den forschen reus waarop wij treden. Moet wellicht aan die doorbraken zijn bochtige loop worden toegeschreven of aan de oorspronkelijke waterbouwkunde van de eerste bewoners, die hem hebben gelegd tegen tijden dat de rivier, die daar nu zoo rustig vloeit, toornig bruischt en wielt, als de stormen uit het Zuid-Westen het krachtig afwaarts vloeiende water met nog machtiger kracht in hare mondingen terug dringen.
Halverweegs komt gij langs de "Vijf Sluyzen", waar Delftland zijn boezemwater in de Maas ontlast door sluizen van verbazende afmeting en waarbij sints een tiental jaren een krachtig werkend stoomgemaal is gesteld om den waterstand in Delftland te beter te kunnen beheerschen.[5]
Verder wandelend wisselt het aangename schouwspel zich af met het gezicht op de stad, die in hare lengte van de Maas tot aan den dijk voor ons ligt. Aan een tal van scheepsmasten, vanen en zeilen kunt gij de haven van bijna een half uur gaans herkennen.
Zooals Vlaardingen van dien kant gezien zich vertoont, zoudt gij niet meenen, dat het slechts een stad van tienduizend inwoners[6] is, zoo uitgebreid lijkt het. Maar werp nog even een blik rechts, voordat wij dit zijpad, het "Toepad" genoemd, afslaan. Hier nam voorheen de dijk waarop wij gaan eene kromming langs "het Nieuwland", dat buitengoed, dat daar een

Links: Plattegrond van Vlaardingen anno 1867.

Onder: Landelijk uitzicht vanaf de Schiedamsedijk (huidige Westlandseweg).

kwartier uurs verder zoo schoon in het hooge hout is gelegen, doch dat is eeuwen geleden; toch noemt de boer die streek nog den ouden dijk.[7]

Die groote waterkom daar heet "de grondelooze Waal"[8] en is werkelijk van eene aanmerkelijke diepte. Die waal of wiel is door een doorbraak van den dijk ontstaan en wordt gezegd de eenige te zijn, die langs den grooten Maasdijk bestaat.

Wandelen wij thans het Toepad[9], dat ons in korten tijd midden in de stad brengt.

Hier hebben wij de haven voor ons liggen met de schepen, die worden gereed gemaakt om "te haring" uit te gaan. Een druk tooneeltjen, dat trekken en sjorren en klimmen en zwoegen. Overal beweging aan den kant, in de pakhuizen, aan boord; het vischwant, dat gij daar onder een eigenaardig gezang in het schip ziet hijschen, is het net waarin het zilveren zeebanket wordt gevangen. De zeeman noemt dat "de vleet". Zij wordt, zoodra het schip de hoogte bereikt heeft waar de haring zwemt "uitgeschoten" en is dan wel 'n kwartier uur gaans lang. Zij drijft op kurk en op een soort van grooten dobber, "joon" geheeten. Aan die joonen zijn kleine vlaggen bevestigd met een merkteeken van de reederij waartoe het vaartuig behoort, als herkenningsteeken, voor het geval dat het schip van zijn vleet wordt afgeslagen door ruw weer.[10]

Het is een krachtig slag van volk de Vlaardinger visscher; meer breed en zwaar gebouwd dan rijzig. Kom hem niet te na, hij is kort aangebonden en verdraagt van een landkrabbe niets; op het punt van zijn beroep is hij onhandelbaar en onverdraagzaam. Het komt niet in hem op voor u uit den weg te gaan, "'n zeeman wijkt niet voor 'n landman"; hij zou u omver loopen. En ik verzeker u, hij staat vast op zijn knoken, zoo wijdbeens als hij daar met den eigenaardigen schommelgang, op 't schip aangewend, heengaat. Hij is ook weinig ontwikkeld en gansch niet fijngevoelig, al zal hij op zijn element elk gevaar tarten om een schip in nood bij te staan.

Dat ligt in het beroep en in het zeeleven, die behulpzaamheid tot zelfopoffering toe. Een zeeman, die zijn leven doorbrengt op een klomp van eenige ellen oppervlakte schijnt de deugd der behulpvaardigheid in zijn kleine, zelden wisselende omgeving weldra aan te leeren. Zonder deze eigenschap, die bij hem regel is, zou zijn lot ook ondragelijk zijn. Hij is goedgeefsch met al wat hij heeft en sparen is een woord dat voor hem niet bestaat.

Gewoonlijk behoort hij tot hen, die gelooven naar de letter van den bijbel en is vaak daarenboven nog bijgeloovig. De leer der predestinatie of van het fatalisme is hij ook al toegedaan. Ter kerk gaat hij gaarne met zijn oud kerkboek met zilveren klampen, zijn lakensche kleeren die van jaren her dagteekenen, omdat hij ze zoo zelden draagt en zijn pet op een oor. Heeft hij eene hoed op, dan is dat eene uitzondering, zoowel het feit als de vorm van het hoofddeksel.

Liefst houdt hij zijn pet in de kerk op, doch als de predikant in zijn rede spreekt van: "het Opperwezen", van "Jezus" of "het Evangelie", dan heeft hij de gewoonte zijn hoofddeksel even af te nemen ten teeken van eerbied. 't Gebeurt wel dat hij onder de preek eene versnapering uit de zilveren tabaksdoos, die in zijn vestzak prijkt, in den mond steekt, doch hij zorgt, dat dit hem niet verhindert mee te zingen. Dan weert hij zich als hij zingt, dat hem de aderen zwellen van inspanning; maar hij zingt met geheel zijn geloovig gemoed, weest daarvan verzekerd.

'n Echte Vlaardingse zeebonk, compleet met ringetjes in de oren (Arij Struijs, 1837-1902).

Hij gaat nooit naar zee zonder eerst, als er gelegenheid was, ter kerk te gaan en als hij terug komt gaat hij daar danken voor zijn behouden terugkomst, evengoed als hij er eerst voor gebeden heeft.

In den regel draagt hij gouden ringen in de ooren, waarin een gouden ankertje zit en op zijn handen is daarvan ook het beeld geprikt, soms met zijn naamcijfer en dat zijner liefste er bij.

Bijgeloovig is hij zeer op het stuk van voorteekenen, spookschepen en zingende sirenen. Nimf of sirene bestaat natuurlijk niet in zijn vocabulaire; hij spreekt van "huilende vrouwen" en weet er de wonderlijkste verhalen van.[11]

Hij huwt vroeg en vrijt voor dat hij trouwt nog met heel wat deerntjes.

De klederdracht der burgerklasse in Vlaardingen is zeer eigenaardig.[12]

Het hoofd is versierd met het oorijzer, meestal van zilver en vrij breed; aan dat oorijzer zijn bevestigd: "krullen" van goud of verguld zilver en dit hoofdsieraad wordt gedragen onder een muts van kantwerk of gewerkte tule. Op zon- en feestdagen wordt aan deze krullen nog een gouden sieraad gehangen, "bellen" of hangers genoemd en daarbij worden dan ook nog gouden naalden gestoken. Om den hals dragen deze vrouwen gemeenlijk bloedkoraal tot een halsketting geregen aan drie of vier strengen met een gouden slot.

Haar verdere kleeding bestaat in het Hollandsche jak en rok, doch van weinig bevalligen vorm.
Evenwel, al is dit kostuum meer eigenaardig dan bevallig, zij die het dragen hebben meermalen de aandacht getrokken om haren schoonen bouw en de frissche gezondheid, die hare type kenmerkt.
Vroeger zoudt gij tevergeefs gezocht hebben in deze haven naar andere vischschepen dan hoekers of sloepen. Thans ziet gij tal van loggers en kotters, alle in de laatste tien jaren aangebouwd. De loggers en Maas-kotters zijn ook handige scheepjes. Ze zeilen zoo vlug en scherp bij den wind, dat een goed zeeman het "een lust" noemt. Ze kunnen visschen op plaatsen, waar de logge hoeker niet komen kan, maar een visscherman zegt toch, dat hun zeewaardigheid niet opweegt tegen die van den hoeker, want: "Een haringbuis is een zeehuis". Daar zweert hij op en 't schijnt zoo te wezen.
Intusschen, niemand zet meer een hoeker of buis op stapel; 't zijn enkel loggers, kotters en sloepen die gebouwd worden; dat kunt gij zelf zien op de scheepstimmerwerven langs de haven.[13]
Maar loop eens de haven langs naar buiten. Zie eens naar het bedrijf van den handel, verbonden aan den tak van bestaan, de zeevaart en de visscherij aan de lange breede haven, die schepen van allerlei soort bevat en onmiddellijk verbonden is met de Maas. De westzijde der kaai is bebouwd met huizen van vroegeren tijd: pakhuizen en kantoren afgewisseld door groote heerenhuizen. Alles wat gij hoort en ziet, spreekt van haring en visch, waarvan uwe neuszenuwen mede genieten.
Rijen tonnen ziet gij langs de haven staan, waartusschen de kuipers druk bezig rondloopen om de visch op te hoogen, te ververschen met pekel, dicht te kuipen enz. Onderwijl zijn de stedelijk aangestelde keurmeesters bezig de merken op de vaten te branden, al naar mate de hoedanigheid en het soort.[14]
Hier ligt een koopvaardijschip, dat te St. Ubes klipzout haalde, daar een Noordsch vaartuig dat teer of stokvis bracht, verder neemt weer een ander koopvaardijschip lading in voor de Middellandsche Zee, waarop hier een groote handel bloeit.[15]
Die rij gebouwen van de kaai aan de oostzijde der haven dagteekent eerst van de laatste jaren en wijst op vermeerdering van handel en nijverheid.[16]
Dat waterbassin aan uw rechterhand is "het Prikkengat"; de plaats waar de prik of negenoog, het riviervischje, dat tot aas dient om den kabeljauw te vangen, wordt levendig gehouden in vischkaren.[17]

Als gij de Laan[18] naar het havenhoofd volgt, komt gij langs tal van belangrijke fabrieken tot aan de Maas.[19] Hier staat een groote vuurbaak aan het hooge havenhoofd, dat van zwaar bazalt is opgemetseld.[20]
Van hier of van de nabijgelegen sociëteit[21] een blik geslagen op het Maasgezicht en gij geniet een prachtig schouwspel. Het ruime watergezicht, waarover zich schepen van alle grootte en gedaante bewegen, is teekenachtig. Naar boven ziet gij de rivier langs voorbij Schiedam bijna tot Rotterdam, naar beneden tot aan het Scheur, waar de Maas zich splitst in den Nieuwen Rotterdamschen Waterweg naar Zee[22], die langs Maassluis uitmondt en het punt waar de Nieuwe en Oude Maas samenvloeien aan de westelijke grens van het eiland IJsselmonde, dat voor ons ligt.
In den zomeravond is het schouwspel der rivier indrukwekkend, als de maan haar licht over den waterspiegel giet en de omtrekken der schepen, die op den stroom liggen, scherp doet uitkomen; niet minder in den winter wanneer het water wordt opgezweept door den storm of het kruiende ijs met eigenaardig geruisch zeewaarts wordt gevoerd.
Keeren wij terug naar de stad. Die hooge dijk aan het begin met zware boomen bezet, dien gij van deze Laan westwaarts ziet loopen, is weer de hooge Maasdijk, die naar Maassluis de rivier volgt. In de stad is hij de Hoogstraat, waar het meest de woningen van het gegoede deel der burgerij zijn gelegen en deze straat verbindt den Schiedamschen aan den Maassluisschen dijk.
Aan het begin der Hoogstraat ligt de nieuwe Katholieke kerk[23], gebouwd in den prachtigen Romaanschen stijl van het overgangstijdperk. Het schoone kleuren-mozaïk, waarmee de kerk van binnen versierd is en de geschilderde glazen zijn een bezoek overwaard.
In deze straat is een eind verder het logement "de Hollandsche Tuin"[24] gelegen, dat het wapen draagt van dien naam; dáár in de vestibule vindt gij eene oude schilderij van grooten omvang, waarop de haringvloot van

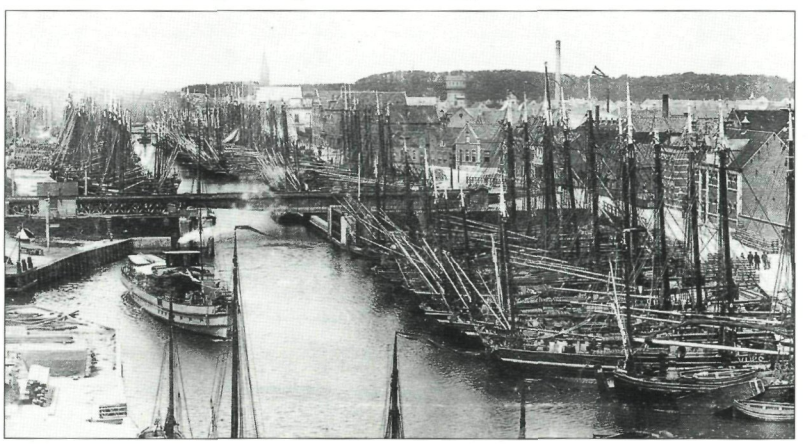

Loggers in de haven

Vlaardingen, op de Noordzee visschende is afgebeeld.
Aan het einde der Hoogstraat staat op een ruim plein de kerk en de toren. Daaromheen zijn in een wijden kring flinke woningen gebouwd en daartusschen ligt het stadhuis, een schoon gebouw in den strengen 17e eeuwschen stijl.[25] Treden wij daar binnen, langs de deftige puie, waar aan beide kanten twee staande leeuwen het stedelijk wapen dragen.
Op den breeden gang hangen nog verschillende blazoenen van de kameren van Rethorica[26], die hier ter stede "den 17en dach in Hopmaent, in 't jaer ons Heeren 1616" vergaderden, omdat de Vlaardingsche redenrijkerskamer "Aensiet Liefde" "met consent en onder voorlichting der E.E. Hooch-Achtbare en Edelmogenden" een "kaarte" of vraag had uitgeschreven, zooals Job. A. van de Wael schreef in "Vlaerdings Redenryckbergh, gedruckt t'Amsterdam, by Kornelis Fransz. Boeckdrucker (wonende by de Zuyder kerck) Anno 1617".
(...)
Vijftien kamers namen daaraan deel als:
D'Olijfboom van Maaslandt
De witte Angieren, Vlaamsche kamer, van Haarlem
D'Eg'lentier, de oude kamer, van Amsterdam
't Wit Lavendel, de Brabantsche kamer, van Amsterdam
De Geele Fioletten van 's Gravezande
De Rapenbloem van Delft
De Meerbloem van Soetermeer
De Sonnebloem van de Kethel
De blaue Acoleyen van Rotterdam
De Goudsbloem van Gouda
De Damastbloem van Nootdorp
't Segelbloemke van Gorinchem
De Roo Rosen van Schiedam
De Fonteynisten van Dordtrecht
De Vygheboom van Schiedam.
(...)
Eene geheele beschrijving van dezen wedstrijd in welsprekendheid, rijm- en tooneelspeelkunst zou ons te ver voeren, al zou ook zeker het belangrijkste onderwerp de moeite rijkelijk loonen.
Genoeg, toen de Vlaerdingsche kamer "Aensiet Liefde" in 1749 teniet ging, kwamen de prijzen in zilver en de blasoenen, haar door de verschillende kameren destijds vereerd, op het stadhuis.
Eertijds schijnen die merkwaardige stukken deerlijk te zijn gehavend, want van het schilderwerk is er veel verloren gegaan onder de jaarlijksche schoonmaakwoede met den harden borstel en de groene zeep.
Thans worden zij, zooals zij zijn, onder het toezicht van den wakkeren, kunstlievenden burgemeester P.K. Drossaart[27], zorgvuldig bewaard.
Let eens op die geestige teekening, voor zoover zij nog bestaat, van het blazoen der Haarlemsche kamer onder de spreuk "In liefd ghetrouwe", 't zijn "de witte Angieren", hoe keurig zijn die bloemen geschilderd en uit de twee koppen daar ter zijde, moogt gij gerust opmaken, dat gij hier voor 't werk staat van een meester.

Het stadhuis in bepleisterde staat.

Treden wij de raadzaal in. In die kast[28] door bouw en snijwerk getuigende voor den kunstzin van het laatst der zeventiende of 't begin der vorige eeuw, ligt het merkwaardig archief van het ontbonden Collegie der Groote Visscherij, door het hooft der gemeente gerangschikt en voorzien van een uittreksel, dat hem de gouden medaille van het Collegie voor de Zeevisscherijen deed verwerven.[29]
Merkwaardige stukken en belangrijke documenten te over, moeten er op dit raadhuis berusten, maar zij zijn niet te raadplegen, omdat bij gebreke aan een archiefkamer alles in kisten en kasten geborgen ligt.
Gelukkig, dat de gemeenteraad onlangs het voor den geschiedvorscher verblijdende besluit nam, een archief te bouwen.[30] Nu ten minste bestaat er kans, dat de rijke documenten der gemeente voor den belangstellende zullen toegankelijk kunnen worden gesteld.

Ook in het zooeven genoemde archief der Groote Visscherij berusten vele merkwaardige stukken de zeevisscherij betreffende, en, naar ik meen, zelfs nog twee ducatons, die eens gevonden werden in den maag van een schrokkigen kabeljauw.

Van de walvisch-reederijën, die hier in 1762 vijf en tachtig schepen naar de ijswoestijnen van het hooge noorden zonden[31], is niets meer te vinden als wellicht hier en daar in de weilanden een stuk van het scelet van zulk een reusachtigen visch, dat door den landman eenmaal in den grond werd geplant om als wrijfpaal te dienen voor het vee.

Zie eens naar den toren; zoo gij u de moeite geven wilt hem te beklimmen, zult ge in den eersten koepel één der torenkijkers[32] vinden, die daar steeds de wacht houden, uitziende naar schepen van de Vlaardingsche vloot. Met zijn verrekijkers ziet hij gemakkelijk in de Noordzee en zoodra hij een schip bespeurt, dat hier thuis behoort, hangt hij een grooten rooden of blauwen bal aan den toren. Een rooden als het schip den Nieuwen Waterweg langs Maassluis binnenvalt, een blauwen als het, maar dat is tegenwoordig zelden het geval, op Goede Reede aanhoudt.

Het moge u verwonderen, dat hij het schip herkent zoodra 't zijn gewapend oog bereikt, ja, weet welk schip het is en aan welke reederij het toebehoort: en toch 't is zoo. De kenteekenen aan de zeilen, de vlaggen en zoovele andere teekenen meer, zijn voor zijn geoefend zeemansoog – want het zijn altijd voormalige zeelieden, die daar dienst doen – genoeg om met zekerheid te bepalen, welke bodem daar op den riviermond komt aanzeilen en nog voordat het schip binnenvalt, zijn de reeders van de tijding verwittigd.

"Een bal op! 'n Bal op!" roept dan luide de Vlaardinger jeugd, als hij zijn signaal daar in de hoogte ophijscht, en zij die bij de visscherij betrokken zijn, komen uit de deur kijken op dat gerucht, om zich van de blijde tijding te vergewissen.

De torenkijker signaleert een schip in de verte.

Doch als de tijd daar is, dat de eerste haringjager[33] kan worden verwacht, dan ziet men menigeen verlangend naar den toren kijken, in gespannen verwachting soms, wanneer hij de torenkijkers daar ver in de hoogte achter den arduinen baluster rond den toren loopen ziet. Als dan eindelijk het lang verwachte sein wordt opgeheschen, een groote blauwe vlag met een haringbuis op het witte middenvak geschilderd, dan klinkt het juichend geroep van: "'n sein op" nog eens zoo luid en vroolijk als anders.

Dan is op hetzelfde ogenblik de mare, dat de jager komt, in de stad rondgegaan en ieder maakt zich op om hem te zien binnenkomen, den bodem, die feestelijk vlaggend den kostelijken last aanbrengt van de bijeengegaarde eerstelingen, gevangen door geheel de vloot, daar gindsch ver de Noordzee in.

Dan komt de haring op den kant en de eêlste, de eerste wordt met een vlug bespannen sjees gezonden naar de residentie om aangeboden te worden aan het vorstelijke huis; daarna wordt de prijs bepaald, die niet zelden op duizend gulden per ton komt en de vangst bij inschrijving verkocht om verder zoo spoedig mogelijk aan de afnemers door het geheele land te worden verzonden.

De vloot, die den aanstaanden zomer van Vlaardingen zal uitgaan, wordt geschat op een aantal van tusschen de 70 en 80 schepen.[34]

Maar voor dat wij den toren verlaten, moet ik u nog even opmerkzaam maken op het landschap in vogelperspectief gezien, dat zich beneden ons uitstrekt. Ginds de Maas, de Oude en de Nieuwe, thans meer een zilverige, kronkelende streep, dan een rivier; verder de duinen van den Hoek van Holland, het vruchtbare Westland, de eilanden IJsselmonde en Rozenburg, noord- en oostwaarts Delfland tot aan Den Haag, Schiedam en Rotterdam tot aan Dordt toe.

Wandel zoo gij lust hebt de Waal[35] langs, een haven die thans gedempt is en onmiddellijk in verband stond met de Delftsche Vaart. Die vaart wordt gezegd door de Romeinen gegraven te zijn; anderen beweren dat zij met de Maassluissche Vliet, die zich bij het Vlaardingsche Schouw met haar vereenigt, oorspronkelijk een riviertje vormde.

Was het mij mogelijk u in den winter, wanneer het vriest, het vroolijke ijstooneel te doen bewonderen!

Dan komen bij honderden de bewoners van het Westland en de Lier op de schaatsen hierheen langs deze schoone breede vaart. Bij de stad is er dan op het ijs een leven of het kermis was. Tal van tenten zijn er eensklaps tot een klein dorp aangegroeid. Daar heerscht dan een onbeschrijfelijk geluid, veroorzaakt door de trilling van het ijsvlak en de menigte schinkels, die er overheen schuiven; door het maatgezang van rijen boeren en boerinnen, die met de hand op den rug aaneengeschakeld op vasten, geregelden slag komen aanzetten; door het vroolijke "leg ereis ân!, leg ereis ân!" van de tenten en het gejoel van de stoeiende jeugd.

Eigenaardiger, drokker tooneel kan geen Epsomrace, geen Poolsche landdag, geen Napolitaansch maskerfeest aanbieden.
Zie die schipper eens. Zijn bruine muts staat hem schuinsch op den hoekigen, vijftigjarigen kop, zijn forsch gebouwd bovenlijf is gestoken in een korten pyakker, waaronder het roode baai uitkomt; zijn gespierde kuiten in de blauwe kousen gestoken, vertellen het u wel dat er kracht in huist. Een kort haakje, dat hij van de schuit meegenomen heeft, doet thans dienst op den rechter schouder. Hij zwiert en zwaait nog langs de baan alsof het hem geen inspanning kost. Hij zweeft als een meeuw op den wind en als hij een hoopje deernen tegenkomt, dan slaat hij 'n beentjen over, dat de jonge, rappe borst, die met hem is er jaloersch van wordt, al zou hij 't hem niet kunnen verbeteren. Maar als Teun een kloeke schaats achter zich hoort aanrijden, dan wordt de linker vuist vast op den rug gelegd en buigt hij zich wat voorover. Dan is er zwijgend een wedren ontstaan, waarvoor elkeen ruim baan maakt; dan snijden hun gladde schinkels snerpend sporen in het harde ijs en zijn de twee kampioenen met 'n oogwenk uit het gezicht, om misschien 'n uur verder te zaam trouwhartig een borrel of 'n pot warm bier te drinken.
Daar schuiven eenige aardige meisjes met korte slagen langs de baan en een paar jonge kerels draaien rond hen in sierlijke cirkels en wenden en keeren weer, tot het volkje zich eindelijk vinden laat, waarnaar het reeds den geheelen middag verlangde om met de knapen "op te leggen" en samen het tochtje op de schaatsen te wagen, dat vaak tot in het huwelijksbootje wordt vervolgd.
Krasse vaders, die zich nog thuis gevoelen op de vlugge schaats rijden 't liefst met hun jongens, en de zoons wedijveren om hun de loef af te steken in moed en behendigheid, onderwijl dat de jongen zoowel als de ouden met elkaar pronken voor de menigte, die hen gade slaat.
Zij die daar met de lange Goudsche pijp in den mond de baan opgaan, zijn reeds te Vlaardingen geweest met hunne vrouwelijke tochtgenooten, die er den zak met moppen[36] van t'huis brengen.
Maar genoeg, 't is zomer en een wandeling in 't Hof zal ons vrij wat beter smaken dan die winterachtige voorstelling.
Loop ook de achterbuurten eens door, en gij vindt allerhande gezichten, oude huisjes, aardige poorten, opschriften enz.
Ziet ge hier en daar zoo'n huisje van binnen, dan vindt gij allicht oud aardewerk, oude Delftsche muurtegels en soms zeldzaamheden uit verre overzeesche gewesten.
Een zeer bekend schilder, die hier in zulk een achterbuurt niet lang geleden rondkeek, liep zoo hier en daar eens naar binnen en zei tot zijn geleider in vervoering: "Hier is waarachtig goud te vinden!" Een paar pratende wijfjes en de eigenares van het typische voorkomen en van de omgeving die den schilder boeiden, staken de hoofden bij elkaar en toen was het met het eigenaardige haaltje van het Vlaardingsche dialect: "Wat zeit die vreemde karel, dat 'ier goud is? Nou, die eit ook 'n slagge van de meulen beet". En ze keken den enthusiast meêwarig na.
Maar wij naderen "'t Hoft", zooals in 't Vlaardingsch gezegd wordt. Het Hof[37] was eertijds een prachtig buitenverblijf van dien naam, tot de heerlijkheid behoorende. Thans is het een plantsoen van zeldzame schoonheid, waar het zware hout zijn ouderdom staaft. De aanleg van het middengedeelte is van den tegenwoordigen tijd en zeer smaakvol, en, of het te wijten is aan de kleine bevolking der stad, of aan het nauwlettend toezicht, dat er gehouden wordt, de schoonste bloemen en heesters bloeien daar onverlet. Deze wandeling is daarenboven zeer uitgebreid.

IJsvermaak op de vaart

Merkwaardig om hare schoonheid is de Hooge- of Beukenlaan, die dit plantsoen begrenst. Het is een vrij lange rechte laan, aan weerszijden begroeid met de prachtigste beuken, van waar men het gezicht heeft op den Schiedamschen dijk en den omtrek. In die beuken hebben reeds verschillende geslachten hunnen naamcijfers gesneden, zoodat iedere boom aan den stam als bedekt is met hieroglyphen en deze letters, die de onbekommerde jeugd daarin heeft gegrift als eene schatting voor het spel aan hunnen voet gespeeld, geven die oude boomen en deze laan iets aantrekkelijks en eerwaardigs.
Gaan wij verder de groote Hoflaan langs. Het eerste gebouw waar wij voorbij komen is het laatste overblijfsel van de groote huizinge 't Hof van eertijds, waar thans het kantongerecht

Het Hof: "Een plantsoen van zeldzame schoonheid".

zijn zitting houdt. Verder ligt nog aan deze laan de gasfabriek der stad.[38]
Niet ver van daar ligt Emmaus, de herberg waarin eertijds het gemeentebestuur van Vlaardinger-Ambacht vergaderde, die ook het uithangbord de Emmausgangers vertoont.[39] Het eigenaardige van dezen naam ligt daarin, dat de plaats die zoo genoemd wordt ook juist een driesprong is, zooals de bijbel beschrijft.
Aan den Holyweg, één van de drie wegen die hier samen loopen, lag vroeger een buiten Holy[40] genaamd, waarop een zeer oude toren stond en dat zich overigens kenmerkte door rijkdom van aanleg. Petronella Moens logeerde daar meermalen in den zomer bij de familie Dreux, aan wie het destijds en het laatst heeft toebehoord. Sedert is het in handen van sloopers gevallen, het hout gerooid en het huis ingericht tot hofsteê. Niet ver van hier moet eertijds het oud-adellijke slot Steenhuis[41] hebben gelegen.
Keeren wij stadwaarts en laat ik u dan nog even mogen herinneren, als wij bij Emmaus terugkomen, dat het op deze ruimte was waar de Vlaardingsche kompagnie van waardgelders hare wapenoefeningen hield. In het historische jaar 1672 werd die kompagnie hier opgericht en mij dunkt, 't moet wel een aardig schouwspel zijn geweest, die kloeke mannen vereenigd te zien in de losse, schilderachtige kleeding van dien tijd. En dat het hier te doen was om beveiliging van haard en land, dat had de spreuk kunnen bewijzen, in het geelzijden vaandel geborduurd rond een krans waarin het stedelijke wapen. "Waecht lijf en goet voor 't Vaderland, met cloeck gemoet en wijs verstand" hadden die waardgelders in hun vaandel geschreven en zij zouden de daad bij het woord hebben gevoegd. Dit vaandel moet nog een tijd lang bewaard zijn gebleven op het stadhuis, doch thans is het er niet meer.[42]
Op onze terugweg naar de stad, had ik u gaarne nog een paar typen uit hare bevolking willen schetsen en den Vlaardingschen Buisjesdag, doch de gelegenheid ontbreekt mij voor heden...

Annotaties (door Erika Verloop)

1. Na vele moeizame jaren van voorbereiding werd de spoorwegverbinding Rotterdam-Schiedam-Vlaardingen-Maassluis op 17 augustus 1891 in gebruik genomen. De lijn werd in 1893 doorgetrokken naar Hoek van Holland.
Wel bestond al sinds 1868 een omnibusdienst tussen Vlaardingen en het spoorwegstation te Schiedam. De Vlaardingse omnibus, die werd geëxploiteerd door P.L. van Roon, was bestemd voor zowel personen- als goederenvervoer. Men maakte gebruik van een met paarden bespannen diligence en reed acht keer per dag, vice versa.
In hetzelfde jaar werd concessie verleend aan de Vlaardingsche Stoombootmaatschappij voor het vervoer van passagiers en goederen naar Schiedam, Rotterdam en Pernis met het stoomjacht 'Vlaardingen'.

2. Op de Noordzee werden vroeger verschillende vormen van visserij uitgeoefend. De voornaamste was de haringdrijfnetvisserij, die van zo'n grote betekenis was voor de welvaart in Holland, dat zij werd aangeduid met de term 'Groote Visscherij'.

3. De Maasdijk vormt de zuidelijke grens van het gebied van het hoogheemraadschap van Delfland. Vanouds beschermde deze waterkering Delfland tegen het Scheur en de Nieuwe Maas. Door latere indijkingen heeft de dijk echter veel van zijn vroegere betekenis verloren.
De Maasdijk liep vanaf 's-Gravenzande-Naaldwijk-Maasland (beneden Maassluis)-Maassluis-Maasland (boven Maassluis)-Vlaardinger-Ambacht (beneden Vlaardingen)-Vlaardingen-Vlaardinger-Ambacht (boven Vlaardingen) naar Schiedam.
Rond en in Vlaardingen is de ligging van de Maasdijk als volgt: de Maassluissedijk tot aan de kerk op de Markt, vervolgens door de Hoogstraat tot aan de sluizen in de Vlaardingse Vaart, via de Kortedijk tot aan de molen. Hier buigt de dijk met een rechte hoek oostwaarts om en loopt dan via de Westlandseweg (voorheen Schiedamsedijk) tot Schiedam.
Vanwege zijn belangrijke waterkerende functie viel de Maasdijk onder de directe zorg van de dijkgraaf en hoogheemraden van Delfland. Niet het 'gemene land', maar de eigenaars van de verschillende in de nabijheid gelegen landerijen waren tot onderhoud verplicht, ieder voor een deel (de zogenaamde hoefslag).

4. Lies is de benaming voor verschillende aan of in het water groeiende planten (vgl. Liesveld, oftewel moerassige grond).

5. Ongeveer halverwege tussen Vlaardingen en Maassluis kruist de Poldervaart de Maasdijk. Vroeger waterden de vijf Oost-Ambachten via deze vaart uit op de Nieuwe Maas. Elk ambacht had daar zijn eigen sluis (de Vrijenbanse sluis, de Hof van Delftse sluis, de Berkelse sluis, de Kethelse sluis en de Pijnackerse sluis). Deze naast elkaar gelegen sluizen werden in 1587 omgevormd tot één sluis, die de 'Vijfsluizen' werd

genoemd. Bij de opheffing van de ambachten in 1857 werden het beheer en het onderhoud overgedragen aan Delfland. Op 1 juni 1861 nam de Verenigde Vergadering het plan aan tot verbetering van Delflands boezem door het toepassen van stoombemaling. Op een paar honderd meter afstand van de Vijfsluizen werd een gemaal gebouwd, dat de naam 'Van der Goes' kreeg en in 1864 in gebruik werd genomen.

6. In werkelijkheid telde de Vlaardingse bevolking op 1 januari 1875 precies 9.049 zielen, waarvan 4.250 mannen en 4.799 vrouwen. Aan het einde van het jaar werden 9.083 inwoners geregistreerd.

7. De buitenplaats 'Het Nieuweland' was gelegen ongeveer ter hoogte van het gebouw van de scholengemeenschap Aquamarijn (locatie Groen van Prinsterer), op de hoek van de Rotterdamseweg en de Van Hogendorplaan. Dit was het woonhuis van Jacobus Hoogendijk Azn. (1833-1905). Hij was koopman, zeehandelaar en scheepsreder, lid van de firma A. Hoogendijk Jzn., directeur van de verzekeringsmaatschappij Concordia en regent van het Weeshuis alhier. Hij kocht 'Het Nieuweland' op 4 december 1867 van de Vlaardingse kantonrechter Willem van Warmelo.

De laan die naar de buitenplaats toevoerde, stond van oudsher bekend als 'Oude Dijk'. Deze liep tussen de Kethelweg, ter hoogte van het huidige pleintje op het kruispunt met de Van Hogendorplaan, en de Maasdijk, ter hoogte van station Vlaardingen-Oost. De dijk vormde de scheiding tussen de eigenlijke Babberspolder en Het Nieuwe Land, de polder tussen de 'Oude Dijk' en de Maasdijk.

8. Een 'wael', 'weel' of 'wiel' is een gat, dat is veroorzaakt door een doorbraak in een dijk. De 'Grondeloze Waal' lag net buiten de Maasdijk (later Schiedamsedijk, nu Westlandseweg), ongeveer schuin tegenover de plaats waar nu de Julianasingel op de dijk uitkomt. Wanneer deze doorbraak is ontstaan, is onbekend. Grondeloos was hij overigens ook niet, want omstreeks 1912 is men begonnen met het dempen van het gat met huisvuil, zodat er enige jaren later geen spoor meer van was terug te vinden. M.C. Sigal verhaalt van de legende van de Grondeloze Waal, waarin een gierige boer zijn kapitale hoeve verliest. De bliksem slaat zo'n groot gat in de boerderij, dat deze daarin verdwijnt, waarna het gat wordt gevuld door de stromende regen.

9. De huidige Schiedamseweg werd in 1652 aangelegd als het 'Schiedamsche Toepadt'. Deze weg was een kortere route naar de buurstad Schiedam dan de Schiedamsedijk. Overigens was het een gunst van de ambachtsheer dat men dit (privé-)pad mocht gebruiken en diverse malen ontstonden er dan ook kwesties over wanneer hij het hek ervoor met grote hangsloten had laten afsluiten. De naam 'Toepad' of 'Schiedamsepad' verviel in 1880 en de naam Schiedamseweg werd toen officieel aangenomen.

Samenscholing op de havenbrug. Op de achtergrond de Schiedamseweg, het voormalige Toepad. Links van het midden is nog juist het hek naar de Hoflaan zichtbaar.

10. De vleet of het drijfnet wordt verondersteld een Nederlandse uitvinding te zijn uit het begin van de 15e eeuw en is ruim vijfenhalve eeuw in gebruik geweest bij de Noordzeevisserij. Met dit vistuig kon alleen haring worden gevangen, maar wel op grote schaal. De vleet bestond uit een aantal netten, elk zo'n 30 meter lang en 16 meter hoog. Het gehele samenstel kon wel vier kilometer lang zijn en werd als een gordijn in zee uitgespannen. Onderaan was de vleet verzwaard en aan de bovenkant was de speerreep aangebracht, een lijn voorzien van kurken vloten of drijvers. Deze speerreep was met lijnen (seizings) bevestigd aan een zwaar touw, de reep. Aan deze reep, die verbonden was met het schip, hing de vleet. Het geheel werd drijvend gehouden door houten tonnen (breels), die met touwen weer aan de reep vastzaten. Het begin, midden en einde van de vleet waren gemarkeerd met jonen, grote houten dobbers. De vleet werd door het schip uitgezet of 'geschoten'. De haring zwom tegen de netten aan en bleef in de mazen gevangen. Na enige uren wachten kon de vleet worden ingehaald.

11. Anno 1875 was het geloof in spoken en heksen onder de Vlaardingers nog lang niet verdwenen. Er circuleerden verscheidene typisch Vlaardingse volksverhalen, waarvan er enkele door burgemeester P.K. Drossaart op rijm werden gezet, zoals de legende van de Kattenbeker en die van de koekenbakster. Van Meegen sluit zijn betoog af met deze twee legenden, welke niet zijn opgenomen omdat ze in dit kader irrelevant zijn.

12. Omstreeks 1880 droegen vele Vlaardingse vrouwen nog steeds het plaatselijke kostuum. Op het gebied van klederdracht blijkt Vlaardingen in die zin uniek te zijn dat het de enige stad is die een eigen streekdracht heeft bezeten. Iedere sociale klasse, d.w.z. de vissersvrouwen, de redersvrouwen en de vrouwen uit de betere burgerij, kende haar eigen dracht. Bovendien kwamen in het landelijke Vlaardinger-Ambacht nog eens vier verschillende drachten voor. Daarmee komen we dus voor Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht tezamen op zeven tamelijk verschillende klederdrachten binnen één gemeenschap, die naast en door elkaar werden gedragen.

13. Vanaf omstreeks 1620 tot aan het einde van de vorige eeuw werd voor de beugvisserij op kabeljauw en schelvis gebruik gemaakt van hoekerschepen. Wellicht ontleent dit schip zijn naam aan de vishaken aan de zijlijnen van de beug, die men vroeger 'hoeken' noemde. De hoeker vertoonde veel overeenkomst met de buis. Het schip was uitgerust met een bun om de vis levend te kunnen bewaren.
De sloep (naar de Franse 'chaloupe') was bij de visserij in gebruik van circa 1800-1926. Dit was een slank kielschip, dat speciaal voor de beugvisserij werd gebruikt. Qua vorm van de romp vertoonde de sloep een sterke gelijkenis met de logger. Net als de hoeker was ook dit schip voorzien van een bun. Tegen het einde van de 19e eeuw werd de sloep ook voor de drijfnetvisserij gebruikt.

De logger, van 1866 tot 1969 bij de zeevisserij gebruikt, was een kielschip van Franse origine ('lougre'). De eerste logger werd in Nederland geïntroduceerd door de Scheveninger A.E. Maas, die aanvankelijk met heftige tegenstand te kampen had van de conservatieve vissers. Binnen enkele jaren werd dit scheepstype in de praktijk echter algemeen beschouwd als het meest geperfectioneerde haringvisserijschip, dankzij de grotere snelheid en het laadvermogen. In de beginfase waren er ook bunloggers in de vaart, maar over het algemeen werd de logger uitsluitend 's winters voor zoutreizen gebruikt.
De eerste loggers waren ten dele voorzien van drie masten, maar deze werden al spoedig vervangen door twee masten, een grote en een kleine, zoals bij kotters het geval was. Men noemde de logger aanvankelijk dan ook 'Maaskotter', naar importeur Maas en vanwege het tuig, dat veel overeenkomsten had met dat van de kotter.
Het grote succes van de logger was mede te danken aan de afschaffing van de strenge visserijwetgeving in 1857, waardoor het mogelijk werd met andere, lichtere scheepstypen én netten (katoen in plaats van hennep) te experimenteren. Maas had dus in zekere zin de tijd mee.
Een absoluut topjaar voor de Vlaardingse scheepsbouw was het jaar 1870. In totaal liepen toen vijftien schepen van de helling. Langs de Oude Haven en het Buizengat waren vijf scheepstimmerwerven in bedrijf ('s Lands Welvaren (Figee), De Zeeuw, Van Dam, Dammes Erve en Van der Windt).

14. Binnen het kuipersvak werd onderscheid gemaakt tussen 'droge' en 'natte' kuipers. De droge kuiperij was één van de belangrijkste nevenbedrijven van de haringvisserij en –handel, die honderdduizenden tonnen en tonnetjes (fust) nodig had. Gedurende de wintermaanden en het voorjaar werd in de kuiperijen door de droge kuipers het benodigde fust voor het komende seizoen gemaakt. De kuiper werkte voor stukloon; een ervaren kracht kon wel zo'n 80 (grote en kleine) tonnen per week maken. In de maanden juli en augustus, wanneer de haringexport op gang begon te komen, werd de droge kuiper een natte kuiper of haringpakker. Hij opende de uit zee aangevoerde tonnen haring en vulde ze bij met zout en haring (het zogenaamde ophogen). Door het zout was de haring immers gekrompen. Het pakken en ophogen vond zowel in de haringpakkerijen als bij grote aanvoer ook op de kaden plaats.
Ter plekke werd de haring gekeurd door de van gemeentewege aangestelde keurmeester. Na bepaling van de soort haring werd gekeken naar de kwaliteit. De soort en kwaliteitsaanduiding werden door de keurmeester met een merkijzer in de ton gebrand (later gesneden).

15. In de tweede helft van de negentiende eeuw was de Vlaardingse koopvaardij weliswaar niet zo belangrijk als de visserij, maar vormde toch een voorname bron van inkomsten. De meeste rederijen waren in handen van één persoon, enkele andere waren (familie-) vennootschappen. De koopvaardijreders waren voor het overgrote deel tevens haringreder. Enerzijds hadden zij een gegarandeerde afzet van producten als zout, kurk, teer en pek, omdat deze goederen onmisbaar waren voor de visserij. Anderzijds waren zij reeds in het bezit van schepen en hadden zij ruime ervaring op scheepvaartgebied. Door een hoeker uit te rusten voor de koopvaardij konden zij zelf voorzien in de eigen behoefte.
De belangrijkste bestemming was het handelsgebied op het Iberisch schiereiland. Plaatsen die vaak werden aangedaan waren naast St. Ubes (Setubal), Lissabon, Cadiz, Faro, Valencia en Oporto. Het tweede was het Middellandse zeegebied, waar handel werd gedreven met de Italiaanse steden Genua, Palermo en het gebied rond de Levant. Tenslotte kan nog het Oostzeegebied (Rusland, Zweden en Denemarken) en Noorwegen met de plaatsen Archangel, Riga, Pitea en Bergen worden genoemd.
In eerste instantie was het de Vlaardingse reders te doen om importproducten: zout (voor de conservering van vis), kurk, teer, pek en traan, maar ook zuidvruchten en dergelijke. Wijn was een product dat in het laatste kwart van de 19e eeuw steeds belangrijker werd.
In het jaar 1875 waren in Vlaardingen drie rederijen actief op het gebied van de koopvaardij. Dat waren de firma's Betz & Van Heijst (hoeker 'Thetis'), Van Harwegen & Den Breems (sloep 'Dankbaarheid', schoener 'Hoop', logger 'Margo', schoener 'Morgenster', schoener 'Vertrouwen', schoenerlogger 'Willem Beukelszoon' en de hoeker 'Zeevaart') en de firma A. Hoogendijk Jzn. (schoener 'Archipel', schoenerhoeker 'Californië', schoenerbrik 'Courier', hoeker 'Koophandel en Zeevaart', schoener 'Levant', schoenerhoeker 'Nieuwe Maas', schoenerhoeker 'Oceaan' en de driemastschoener 'Vrede').

16. In 1830 werd door het Vlaardingse stadsbestuur het grondgebied van de laatste ambachtsheer, Diederik van Leyden Gael, aangekocht voor de somma van 100.000 gulden. Hierdoor werd uitbreiding van de stad in oostelijke richting mogelijk. Langs de oostelijke zijde van de Oude Haven vestigden zich rederijen ('De Noordzee' in 1867 en 'Regt door Zee' in 1869), een touwslagerij ('De Zeevaart' in 1867) en een machinale haringnettenbreierij. De woningbouw in de achterliggende wijk (de 'Oostwijk') kwam pas goed op gang na de bestrating van de Schiedamseweg in de tachtiger jaren van de vorige eeuw.

17. Door Vlaardingse vissers werd eeuwenlang met de beug op kabeljauw gevist. Aan de beuglijnen waren op vaste afstanden aan korte zijtouwtjes of sneuen de zogenaamde 'hoeken' bevestigd. Aan deze haken werd aas vastgemaakt: de rivierprik of lamprei of negenoog. De prik is een smal visje, zonder zichtbare kieuwen, dat met slangachtige bewegingen zwemt en van oktober tot maart in de rivieren kan worden gevangen. Met een speciaal schip, de prikhaalder, werden de prikken levend aangevoerd. Ook hier in de stad en aan boord van de schepen moesten zij in leven worden gehouden, totdat zij als aas konden worden gebruikt.
Aan het einde van de haven bevond zich het 'Prikkengat' of 'Prikkenwater'. Het Prikkenwater was ongeveer 160 meter lang en varieerde in breedte van 9 tot 24 meter. Het water stond door middel van een sluisje in verbinding met de haven, zodat het water regelmatig kon worden ververst. In het midden lag een zogenaamde legger, bestaande uit enkele houten bakken, waarin de prikken werden bewaard. Omdat de prik de gewoonte had om zich overal aan vast te zuigen, moest het water voortdurend in beweging worden gehouden. Bij stil weer gebeurde dit door de 'prikkenroerders', die met een roeibootje om de legger heen voeren. Aan boord van het schip werden de prikken in leven gehouden in speciale prikkenbakken, die waren gevuld met zoet water. De slingering van het schip zorgde ervoor dat het water in beweging bleef. Voor een beugreis-te-zoute van drie à vier weken waren zo'n 2.000 prikken nodig. Na door de prikkenbijter in de kop te zijn gebeten, werd de prik door de schipper in mootjes gesneden.
Van lieverlee liep het gebruik van prikken bij de beugvisserij terug. Na nog een aantal jaren in gebruik te zijn geweest bij de Vlaardingsche Bad- en Zweminrichting, werd het Prikkengat in 1912 gedempt.

18. Het gedeelte van de kade aan de westzijde van de haven, naar het Westerhoofd, werd vroeger 'Hoofdlaan' genoemd, maar ook de namen 'Buitenhaven' en 'Buitenkade' werden gebezigd. In 1899 werden deze drie namen gewijzigd in één: Westhavenkade.

19. Op de hoek van de Hoofdlaan met de Galgkade werd in 1778 de molen 'De Bonte Os' gebouwd. Dit was een zogenaamde runmolen; door het fijnmalen van gedroogde eikenschors verkreeg men de run, die gebruikt werd voor het looien van leer en het tanen van netten. Enkele jaren later verrees aan de Galgkade een zaagmolen, 'De Roos' genaamd.
In het nabijgelegen 'Balkengat' werden ter verduurzaming van het timmerhout balken en boomstammen gewaterd. Achter dit water werden halverwege de vorige eeuw enkele traankokerijen gevestigd. Verder was er nog een specerij- en snuifmolen met de naam 'De Vrijheid'.
In 1841 werd 'De Bonte Os' aangekocht door Johannes van Dusseldorp uit Schiedam. Zijn zoons Adrianus Marinus (1820) en Corstiaan Gerrit (1821) gingen een compagnonschap aan en begonnen met het pellen van rijst en gort. De zaken liepen zo voorspoedig dat zij om aan de vraag te kunnen voldoen in 1849 een tweede pelmolen lieten bouwen tussen 'De Bonte Os' en de rivier. Deze molen kreeg de naam 'De Hoop'. Zelfs met twee windpelmolens konden de gebroeders echter nog niet voldoende produceren, vandaar dat zij in 1852 langs de Hoofdlaan, ongeveer halverwege 'De Bonte Os' en 'De Hoop', een stoompelmolen voor het pellen van rijst bouwden, genaamd 'De Rijsthalm'.

Dit betekende echter nog niet het einde van de expansiedrift. Op een gegeven moment zag Adriaan van Dusseldorp meer toekomst in de meelfabricage dan in het rijstpelbedrijf en besloot hij een stoommeelfabriek te

laten bouwen. In januari 1874 kwam de 'Stoommeelfabriek De Maas' (beter bekend als 'De Pelmolen') gereed.
De Van Dusseldorpen waren tevoren ook in een andere branche actief, hoewel deze zijdelings wel verband hield met het molenaarsbedrijf. In 1850 dienden zij namelijk met twee anderen een rekest in om een stuk grond in erfpacht te verkrijgen, gelegen dichtbij molen 'De Bonte Os', met de bedoeling daarop een tweetal moutbranderijen te stichten. Op de molens konden immers de mout en de granen worden gemalen die de branderijen nodig hadden. Kennelijk gingen de zaken goed, want in 1852 werden langs de Hoofdkade, tussen de Prikkenkade en de Galgkade in, nog eens twee moutwijnbranderijen gebouwd.
In de buurt van 'Het Platje' (zie annotatie nr. 21) bestond reeds voor 1860 een guanopakhuis, dat toebehoorde aan de reder J.G. Betz. Guano was een organische meststof, afkomstig van versteende uitwerpselen en lijken van zeevogels en vleermuizen, die in Vlaardingen door koopvaardijschepen werd aangevoerd vanuit Zuid-Amerika. Later is de guano verdrongen door de kunstmest.

20. Met de vuurbaak wordt hier de lichtbaak 'Van Speyk' bedoeld. Op 5 februari 1831 stak J. van Speyk, commandant van een kanonneerboot, op de rede van Antwerpen de brand in het kruit, waardoor hij met zijn bemanning de lucht invloog. Liever dan zich over te geven aan de vijand, verkoos hij met zijn mannen de dood. Onder de bemanningsleden bevond zich de Vlaardinger Arij Willem van Leeuwen (1805), die dienst deed als *kwartiermeester. De vaderlandslievende daad van Van Speyk en de zijnen* was voor het stadsbestuur aanleiding tot het plaatsen van een klein monument. De lichtbaak, die altijd op het Westerhoofd had gestaan, was in zeer vervallen staat en werd vervangen door een nieuw exemplaar, waaraan de naam van Van Speyk werd gegeven. In 1859 werd het Westerhoofd aanzienlijk verbeterd, waarbij ook de lichtbaak onder handen werd genomen. Wegens bouwvalligheid werd het baken in 1933 afgebroken en in 1950 herbouwd op het Oosterhoofd.

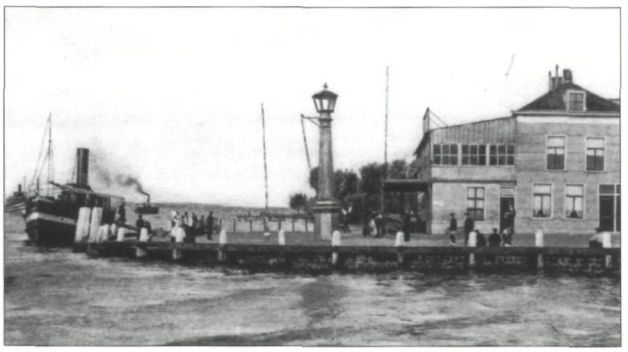

Westerhoofd met 'Het Platje' en de lichtbaak.

21. De 'sociëteit' op de hoek van de Westhavenkade met het Westerhoofd is bij veel Vlaardingers beter bekend als 'Het Platje'. De geschiedenis van het Platje begint halverwege de vorige eeuw, toen door de Vlaardingse gemeenteraad werd toegestaan dat door de stoombootdienst van Brielle op Rotterdam op een stuk grond op het Vlaardingse Hoofd een houten loods werd gesticht "als middel van beschutting of als wachtkamer voor de ingezetenen van Vlaardingen, die van genoemde stoombootdienst wenschen gebruik te maken of voor andere passagiers". De Vlaardingse commissaris van het stoombootvervoer, Arij van der Vlis, liet in 1860 achter het stationsgebouw een woonhuis neerzetten, waar hij op de bovenverdieping een 'koffijhuis' exploiteerde. Ondanks een nadrukkelijk verbod van de gemeenteraad bleek hij echter in het geniep ook sterke drank te schenken, waarbij hij op een gegeven moment op heterdaad werd betrapt! Vanaf september 1862 mocht hij zich desondanks de trotse huurder noemen van het stationsgebouw, dat toen was ingericht als wachtkamer voor de passagiers van de stoomboten, bewaarplaats van goederen en kantoor van de agent. Het platte dak mocht Van der Vlis gebruiken als dakterras (vandaar de naam 'Platje'). In 1863 vroeg en kreeg hij toestemming tot uitbreiding: het bestaande plat werd vergroot en er werd een tweede aan toegevoegd, dat langs de vergrote Sociëteitszaal liep.
Arij van der Vlis overleed op 7 september 1866, waarna de zaken werden voortgezet door zijn weduwe, Maria Hoogendam, die zich vanaf dat moment 'koffijhuis- en sociëteitshouder' noemde. Hun zoon Joris van der Vlis nam de huur van het stationsgebouw over en na het overlijden van zijn moeder in 1871 ook het beheer van het koffiehuis. Hij slaagde er uiteindelijk zelfs in om de zo fel begeerde vergunning voor het schenken van sterke drank te verwerven, iets waar zijn vader en moeder nimmer in waren geslaagd.
Later werd in het pand 'Hotel Café Restaurant De Maas' gevestigd en momenteel is het een Chinees-Indisch restaurant.

22. De eerste spade ten behoeve van de uitvoering van Calands plan tot verbetering van de waterweg naar zee, ging reeds in 1866 de grond in. Dit project bestond uit het verbeteren en gedeeltelijk afdammen van het Scheur, de doorsnijding van de Hoek van Holland en het aanbrengen van twee hoofden in zee. In 1872 werd de 'Nieuwe Waterweg' in gebruik genomen.

Gezicht op de Vaart en de R.K. Kerk aan de Hoogstraat.

23. In 1853 werd de bisschoppelijke hiërarchie hersteld in Nederland. Toen in oktober 1856 de bisschop van Haarlem een bezoek bracht aan Vlaardingen, gaf hij de wens te kennen dat hier een nieuwe R.K. parochiekerk zou worden gebouwd. Na een moeizame periode vol tegenwerking (onder meer van protestantse raadsleden) en geharrewar over mogelijke locaties, werden in september 1865 enkele huisjes aangekocht aan de Hoogstraat en konden de plannen eindelijk worden gerealiseerd.
Het ontwerp voor de kerk werd geleverd door de bekende architect P.J.H. Cuypers, die ook het Rijksmuseum en het Centraal Station in Amsterdam op zijn naam heeft staan. In april 1868 werd de eerste steen gelegd en op 19 oktober 1869 werd de kerk ingewijd door de bisschop van Haarlem. Als schutspatronen kreeg de kerk Sint Joannes Baptista en Sint Willibrordus. Omdat het bouwwerk deels op veenachtige bodem was gebouwd, begon het echter al vrij spoedig tekenen van verzakking te vertonen. In de loop der jaren werden meermalen herstellingen en restauraties uitgevoerd, maar deze boden altijd maar tijdelijk soelaas. De situatie werd zelfs zo gevaarlijk, dat de pastoor in 1956 gedeelten van de kerk moest afsluiten. In 1963 werd begonnen met de bouw van een nieuw kerkgebouw naar ontwerp van architect J. van der Laan. Gelukkig kon de toren van de oude kerk, die gezichtsbepalend is voor het betreffende deel van de Hoogstraat, behouden blijven.

24. 'De Hollandsche Tuin' was gelegen op de hoek van de Hoogstraat en de Brede Havenstraat. De naam van het logement was afkomstig van een huis, dat in de 16e eeuw stond op de hoek van de Hoogstraat en de Markt en refereert aan de heraldiek (een gaande leeuw, afgebeeld binnen een ronde haag van gevlochten takken, afgesloten met een hekje).

In 1861 werd Cornelis van Leeuwen eigenaar van het "logement, uitspanning, stalhouderij met paardenstalling, koetshuis en erf, genaamd De Hollandsche Tuyn, gelegen aan de oostzijde van de Hoogstraat". Hij verkocht het op zijn beurt in 1876 aan de stalhouder Petrus Leonardus van Roon.
'De Hollandsche Tuin' was een bekend etablissement in het Vlaardingse. Regelmatig vonden er vergaderingen en veilingen plaats. Helaas is het *pand op een nogal dramatische manier aan zijn einde gekomen. In de* nacht van 19 op 20 november 1947 woedde er een felle brand in de binnenstad. In die tijd was het voormalige logement ingericht als warenhuis KOFA van de firma Hofstee. In verband met de naderende feestdagen was het pand volgestouwd met artikelen voor de verkoop. De oorzaak van de brand was vermoedelijk een te hard brandende gaskachel, die niet alleen KOFA in de as legde, maar ook zes andere winkels op de hoeken van de Brede Havenstraat en Peperstraat met de Hoogstraat, alsmede twee panden aan de Smalle Havenstraat.

25. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd Vlaardingen in 1574 getroffen door een ramp in de vorm van een stadsbrand, die desastreuze gevolgen had voor de ontwikkeling van de stad. Dankzij de visserij keerde in de 17e eeuw de welvaart echter weer terug en als uiting hiervan lieten de stadsbestuurders in 1650 door de Haagse bouwmeester Bartholomeus Drijffhout een geheel nieuw stadhuis bouwen.
De gevel van het stadhuis werd opgesierd met het stadswapen, gedekt door de grafelijke kroon, met zandstenen draperieën en op het dak het beeld van de Gerechtigheid met de weegschaal in de hand, boven een fraai fronton. Het trapbordes voor de ingang werd aan weerszijden voorzien van gebeeldhouwde leeuwen, waarvan de ene het stadswapen draagt en de andere het stadszegel. De twee windwijzers op het dak kregen de vorm van haringschepen. In het torentje kwam een klok te hangen van de Rotterdamse klokkengieter Cornelis Janszn. Ouderogge.
In 1825 werd, naar de toendertijd heersende smaak, de gevel van het stadhuis voorzien van een dikke pleisterlaag. Bovendien werden de glas-in-lood ramen en de luiken verwijderd. In verband met chronisch ruimtegebrek vonden in de jaren 1875 en 1895 enkele uitbreidingen plaats. Toen aan het begin van deze eeuw andere opvattingen over oude historische bouwwerken gingen gelden, werd besloten de stadhuisgevel in de oude luister te herstellen. Met de uitvoering van het werk werd in 1912 de directeur van Gemeentewerken, L.H.E. van Hylckama Vlieg, belast.
Het sterk groeiende inwonertal ging steeds meer eisen stellen aan het stadsbestuur en dus ook aan de uitvoerende diensten. De huisvesting van het gemeentelijke overheidsapparaat liet echter veel te wensen over; in vele van de het stadhuis omringende panden waren ambtenaren gehuisvest. Na de Tweede Wereldoorlog en de daarop volgende wederopbouwperiode was de tijd rijp om de uitbreidingsplannen uit de ijskast te halen. Onder leiding van ir. L.H.H. van der Kloot Meyburg uit Den Haag vond een kostbare operatie plaats: het oude gebouw werd grondig gerestaureerd en aangepast (1948-1949), terwijl hieraan vastgekoppeld in diverse bouwfasen (vanaf 1953) een nieuw stadhuis werd gebouwd. Burgemeester Heusdens verrichtte op 4 september 1963 de officiële opening.

26. Tijdens het Twaalfjarig Bestand, in juli 1616, organiseerde de uit 1514 stammende Vlaardingse rederijkerskamer 'd'Akerboom' (onder de zinspreuk 'Aensiet Liefde') een 'landjuweel'. Dit was een feestelijk getinte wedstrijd in het dichten en voordragen van verzen (retoriken, minne- en zottespelen). Hieraan werd deelgenomen door zo'n 15 kamers uit het land. Er konden prijzen (tinnen voorwerpen) worden behaald in diverse categorieën: de beste kostumering, het best beschilderde blazoen, het beste zingen enzovoorts. Als de feesten afgelopen waren en de rederijkerskamers moesten weer terugkeren naar hun woonplaatsen, dan waren zij verplicht om als herinnering aan deze dag en als blijk van waardering hun blazoen (een beschilderd houten bord met opschrift) te schenken aan de organiserende kamer. Waarschijnlijk zijn deze blazoenen, na de opheffing van 'd'Akerboom' in 1749, op het stadhuis terechtgekomen.
Het landjuweel van 1616 moet een bijzonder evenement zijn geweest, "een sierlyck en overdeftigh festeyn, met schoone optogten van blazoenen en vendels". Al hetgeen tijdens het landjuweel was vertoond, gereciteerd en gezongen, verscheen een jaar later in boekvorm onder de titel: "Vlaerdinghs Redenrijck-bergen met middelen beplant, die noodigh sijn 't gemeen en voorderlijck het landt". Dit werk werd opgedragen aan de ambachtsheer. Job A. van de Wael was factor (bestuurder) van 'd'Akerboom' en de stuwende kracht achter het landjuweel.
Na de teloorgang van de Vlaardingse kamer zijn de voorwerpen te gelde gemaakt (de stadsrekening vermeldt een bedrag van 107 gulden). Helaas zullen er in de loop der eeuwen verschillende blazoenen zijn gesneuveld. Van Meegen verhaalde reeds in 1875 van de weinig zachtzinnige behan*deling die hen ten deel viel. Jaren later, in 1919, betrapte M.C. Sigal ti*jdens de jaarlijkse grote schoonmaak van het stadhuis nog een stel ijverige werksters, die zojuist de blazoenen met zeep en borstels te lijf wilden gaan. Met de hulp van de in allerijl ingeschakelde gemeentesecretaris kon hier nog net een stokje voor worden gestoken!

27. Pieter Karel Drossaart was niet alleen een stads-, maar ook een tijdgenoot van A.W. van Meegen. Hij werd geboren te Vlaardingen op 17 mei 1812 als zoon van de adjunctmaire Jacob Drossaart en diens echtgenote Catharina Moninx. Op 2 januari 1835 trad hij in het huwelijk met Cornelia Johanna Voorbach. Zijn eigenlijke beroep van apotheker heeft hij uitgeoefend van 1835 tot 1845, waarna hij in zaken ging. Eind 1848 volgde hij zijn broer Paulus op als raadslid en kort daarna werd hij wethouder. In juni 1858 nam hij de plaats van de overleden burgemeester Van der Drift in als hoofd der gemeente. De ambtsperiode van P.K. Drossaart wordt gekenmerkt door een economische opleving en toenemende welvaart. Maar niet alleen in materiële zin heeft Drossaart veel voor de stad betekend. Bij diverse gelegenheden mochten de inwoners ook kennis maken met diens literaire gaven, met name op het gebied van de dichtkunst. Afnemende krachten noodzaakten Drossaart in mei 1883 ontslag te vragen, dat hem eervol werd verleend. De Vlaardingse bevolking nam op grootse wijze afscheid van hem. Reeds op 18 oktober van datzelfde jaar overleed hij, na een welbesteed leven. Als dank voor al hetgeen hij voor de stad heeft gedaan, werd in 1905 een straat naar hem vernoemd.

28. Deze grote zware kast, versierd met verguld lofwerk, prijkt momenteel in de muziekkamer van het Visserijmuseum, maar bevond zich tot aan de

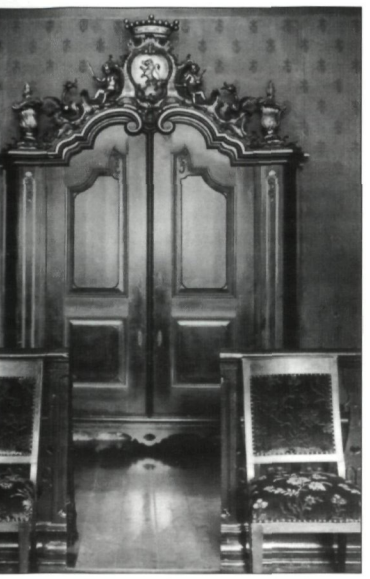

restauratie van het stadhuis in de jaren 1948-1949 in de oude raadzaal. De kast is voorzien van het Vlaardingse wapen en het jaartal MDCCLXI (1761). In de vroedschapsresolutie van 31 december 1760 is over het ontstaan van deze kast het volgende te lezen: "Nae het doen en sluijten van deses stedes reek(eningh)e, d'anno 1759 is op de propositie van Burgem(eeste)ren met eenparige stemmen goedgevonden en geresolveert Burgem(eeste)ren te qualificeeren tot het doen maeken van een nieuwe stadskas, tegen de westmuur in de Raadkamer deser Steden, in sodanige forme en ordre als gem(elde) Burgem(eeste)ren tot meest orneme(n)t van deselve kamer, met overleg van menschen hen des verstaende sullen komen goed te vinden, actum op den Raadhuijse van Vlaardingen dato uts(upra)". In later jaren werd de bewuste kast 'Visscherijkast' genoemd, omdat ze als bergplaats diende voor het archief van het 'College van de Groote Visscherij' (zie hierna).

29. Zoals reeds werd vermeld, betekende in het verleden de Grote Visserij, die zich bezighield met de haringvangst, een belangrijke bron van inkomsten. Gezien haar importantie is het niet verwonderlijk dat al in de zestiende eeuw (aangenomen wordt in 1566 of 1567) een orgaan ontstond dat toezicht moest houden op de haringvisserij. Dit college, met een publiekrechtelijk karakter, kreeg vergaande bevoegdheden. Een hoofdtaak vormde het toezicht op de naleving van de haringbepalingen; overtreders mochten worden vervolgd en opgelegde boetes worden geïnd. Het college had daarnaast het recht om ordonnanties voor de haringvaart op te stellen. Ook droeg het zorg voor de bescherming van de vissersvloot. De uitrusting van konvooiers (oorlogsschepen) werd bekostigd uit het lastgeld, een speciale belasting. Aanvankelijk was het college samengesteld uit gedeputeerden die respectievelijk het Zuiderkwartier (Delft, Rotterdam, Schiedam en Brielle) en het Noorderkwartier (Enkhuizen) van Holland vertegenwoordigden.
De politieke gebeurtenissen van 1795 maakten een einde aan het bestaan van het college. Het werd vervangen door een 'Committé tot de Zaaken van de Groote Visscherij', waarin namens Vlaardingen vier leden zitting hadden. Gedurende de daarop volgende jaren zou het college nog een aantal malen van naam veranderen. In 1822 werd het 'Kollegie van de Groote Visscherij van de provincie Holland' in het leven geroepen. De samenstelling was afhankelijk van het aantal haringschepen dat een stad jaarlijks ter haringvisserij uitzond en was dus variabel. De overheidsbemoeienis was groot, wat tot uiting kwam in het verstrekken van jaarlijkse premies voor de haringschepen en een strikt importverbod voor buitenlandse haring.
Het drukkende stelsel van visserijbepalingen ging de Hollandse zeevisserij geleidelijk aan steeds meer benadelen. In 1857 werden het premiestelsel en de bestaande bepalingen afgeschaft, waardoor de visserijcolleges hun bestaansrecht verloren. Voortaan zouden de visserijbelangen worden behartigd door een College voor de Zeevisserijen, dat de regering van advies moest dienen.
De archivalia van het College van de Groote Visscherij werden na de opheffing overgebracht naar het Vlaardingse stadhuis. Een verzoek van Gedeputeerde Staten om het archief over te dragen aan het College voor de Zeevisserijen werd afgewezen. Pas in 1915 werd het archief tot 1823 door het gemeentebestuur van Vlaardingen overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief en in 1918 volgde het resterende deel tot 1857. In 1984 is de volledige inventaris verschenen van de archieven van de Colleges van de Grote Visserij, het College van de Kleine Visserij in Holland en van de Gecommitteerden tot de IJslandse Kabeljauwvisserij in Zuid-Holland.
Van Meegen rept van het feit dat burgemeester Drossaart het archief van het College van de Groote Visscherij heeft gerangschikt en voorzien van een uittreksel, hetgeen hem een gouden medaille zou hebben opgeleverd. Hierover bestaat vooralsnog geen volledige duidelijkheid.
In de handschriftenverzameling van het Stadsarchief (inv.nr. 266, plaatsingsnr. 36) bevindt zich een inventaris met regesten en aantekeningen van een gedeelte van het bewuste archief, die is samengesteld ter gelegenheid van de tentoonstelling van visserijzaken te 's-Gravenhage, georganiseerd door de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid. Deze handgeschreven inventaris - compleet met doorhalingen en correcties - bevat een inleiding c.q. verantwoording door P.K. Drossaart, gedateerd mei 1867. Hij schrijft dat er sprake is van een toenemende lust tot opsporing van alles wat in verband kan staan met onze geschiedenis: "Die omstandigheden hebben mij de pen doen opvatten ter beschrijving van dat archief, met het doel om aan den wensch van belangstellenden te voldoen en alzoo dienstbaar te zijn aan geschiedenis en visscherijzaken". Drossaart behandelt vervolgens uitputtend 16 registers, terwijl het gehele archief bestaat uit 106 nummers. Hij wenst deze proeve van zijn kunnen aan het oordeel van deskundigen te onderwerpen. "Blijken van aanmoediging zouden mij natuurlijk aanmoedigen om voort te gaan". Nergens is echter tot dusver uit gebleken dat hij zich in een later stadium nog heeft ontfermd over het resterende deel van het archief.
Zijn bijdrage aan de visserijtentoonstelling werd door het bestuur van de Maatschappij etc. overigens bekroond met een zilveren medaille (terwijl Van Meegen spreekt van een "gouden medaille van het Collegie voor de Zeevisscherijen").
Wanneer we de moderne inventaris erop naslaan, vinden we onder inv.nr. 679 een beschrijving van de oude inventaris uit 1867. Als samensteller wordt hier echter (de latere gemeentesecretaris) J. van Schravendijk genoemd! Heeft hij uitsluitend gefungeerd als afschrijver (van het originele exemplaar dat nu bij het Stadsarchief berust), óf is hij daadwerkelijk betrokken geweest bij de inventarisatie? Hij heeft immers in latere jaren wél inventarissen vervaardigd van het archief van het Vlaardingse stads- en gemeentebestuur.

30. Getuige de aanwezigheid ten stadhuize van solide archiefkisten met vele hangsloten werd in vroeger eeuwen zeker het belang ingezien van het bewaren van de archieven van de plaatselijke overheidsinstellingen. Dat een dergelijke bewaarmethode op den duur geen afdoende oplossing bood, bleek toen in maart 1875 de noodklok werd geluid door de gemeenteraad. Raadslid Anthony Knottenbelt: "De lokale ruimte tot behoorlijke plaatsing van het archief is geheel en al onvoldoende en bemoeilijkt het zoeken". Hij achtte verbetering van het stadhuis door aanbouw "volstrekt en gebiedend" noodzakelijk en absoluut geen weelde. Om ruimte te creëren voor het aanbouwen van enkele kamers werd een oud pakhuis aangekocht. Een gedeelte van de uitbreiding werd vervolgens ingericht als archiefbewaarplaats. Deze 'archiefkamer' werd in 1899 voorzien van een fraaie betimmering, een schouw en glas-in-lood ramen. Tot 1920 was dit het domicilie van de gemeentearchivaris. In dat jaar verhuisden de archieven naar de voormalige kamer van de Huurcommissie en de Armenraad. De vrijgekomen ruimte werd ingericht als burgemeesterskamer.
Pas in 1895 werd overigens de eerste gemeentearchivaris aangesteld, aan wie het beheer van de oude archieven van de stad werd opgedragen. Omdat het gemeentearchief in feite ressorteerde onder de gemeentesecretaris, werden de archieven in het stadhuis bewaard. Door chronisch ruimtegebrek gedwongen, werd in 1947 het raadhuis van de voormalige gemeente Vlaardinger-Ambacht in gebruik genomen als archiefbewaarplaats. Het Stadsarchief is nog steeds in dit pand gevestigd.

31. A.J. van der Aa beschrijft in zijn 'Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden' onder het lemma Vlaardingen: "De walvischvaart, die in het midden der achttiende eeuw te Vlaardingen zoodanig bloeide, dat in 1762 aldaar 85 schepen tot die visscherij uitvoeren, is thans geheel vervallen". Van Meegen heeft dit dus keurig netjes van hem overgenomen, maar evengoed blijft het klinkklare onzin. Onduidelijk is waar Van der Aa zich op zijn beurt op heeft gebaseerd. Wellicht is hij er klakkeloos van uit-

gegaan dat de zogenaamde 'IJslandvaarders', die de stormachtige winterse Noordzee en de gevaarlijke wateren rond IJsland bevoeren, zich uitsluitend richtten op de walvisvangst. Uit literatuuronderzoek is gebleken dat in het jaar 1762 vanuit Vlaardingen 55(!) hoekers uit zijn gevaren ter IJslandvaart, een aantal dat alleen werd overtroffen door Maassluis met 63 schepen. Deze schepen hielden zich echter voornamelijk bezig met de kabeljauwvangst.

32. *Eeuwenlang werd vanaf de Vlaardingse toren door de torenkijker uit*gekeken naar binnenkomende vissersschepen en vervolgens gerapporteerd aan direct belanghebbenden. Dit diende in de eerste plaats een economisch belang: doordat de reders en boekhouders tijdig op de hoogte waren van het binnenlopen van hun schepen, konden zij maatregelen nemen voor het lossen en weer gereedmaken voor de volgende reis. Daarnaast werden de familieleden van de schepelingen op deze manier ook ingelicht over de naderende thuiskomst van hun vader, zoon of broer. Het torenkijken was overigens een onderneming van de gezamenlijke reders en boekhouders, waar het gemeentebestuur nauwelijks of geen bemoeienis mee had.
In de volksmond werd de torenkijker ook wel 'bommeswinder' of 'bommeleswinder' genoemd, een verbastering van het woord 'bodenbroodswinner'. In feite fungeerde de torenkijker als bode en in ruil voor zijn boodschap kreeg hij een beloning waarvoor hij brood kon kopen.
In het midden van de vorige eeuw werd een seinstelsel geïntroduceerd. Burgemeester en Wethouders gaven in 1857 opdracht tot vervaardiging van "signaalballen in rood en blaauw", waarmee de torenkijker vanaf de toren kon laten weten dat er een schip binnenliep. Hij hees een blauwe bal als een schip via de Brielse Maas kwam en een rode als een schip via het Goereese Gat uit zee naar Vlaardingen kwam. De betekenis van de rode bal verviel bij het in gebruik nemen van de Nieuwe Waterweg in 1872. Sindsdien gaf de rode bal aan dat een zeillogger de stad naderde en een blauwe dat er een stoomlogger aankwam. Vanaf 1908 werd voor het laatstgenoemde scheepstype een blauw geverfde kegel gehesen.
De invoering van de telefoon betekende geduchte concurrentie voor de torenkijker en ook de oprichting van zaken in scheepsagentuur was een forse aanslag op diens werkzaamheden. Het échte torenkijken was zo rond 1914 afgelopen, terwijl de signalering met de ballen en de kegel omstreeks 1927 eveneens tot het verleden behoorde.

33. Door de eeuwen heen werd in Vlaardingen de aankomst van de nieuwe haring omgeven door allerlei tradities. Reeds vanouds stond 15 juni bekend als 'Buisjesdag', de dag waarop de buizen en hoekers, later loggers, naar de visgronden trokken. De zondag voorafgaand was de beroemde 'Vlaggetjesdag'. De schepen, die gedurende het voorjaar waren nagezien en opgeknapt, lagen in vol ornaat in de haven gereed. Dit leverde een schouwspel op, waarvoor de gehele Vlaardingse bevolking uitliep. Op de dag waarop de schepen eindelijk zouden uitvaren, werden de zeelieden door familieleden naar hun schip gebracht, waar hartroerend afscheid werd genomen.
Onder de uitgevaren schepen bevonden zich ook de ventjagers. Deze werden *gehuurd door de reders, die waren verenigd in de Jagerij. De jagers* waren snelvarende schepen, die dienden om de door de andere schepen gevangen haring op zee over te nemen en als er voldoende hoeveelheid aan boord was, deze zo spoedig mogelijk huiswaarts te brengen.
Kort na 24 juni, de datum waarop de teelt mocht beginnen, richtten vele ogen in Vlaardingen zich op de toren van de Grote Kerk, waar de torenwachter uitkijk hield om, zodra hij het eerste vissersschip waarnam op de Brielse Maas of het Goereese Gat, de jagerijvlag te hijsen. Na de roep 'een sein op' kwam de hele stad tot leven. Iedereen spoedde zich naar het Jagerijpakhuis aan de Westhavenkade, waar het schip zou afmeren. Die aankomst van de eerste haring was een belangrijke gebeurtenis voor de stad. Dit betekende immers het begin van het seizoen, dat werk bracht voor talloze bedrijven.
Uit de aangevoerde haring werd een gedeelte bestemd voor het Koninklijk Huis. Deze haring werd verpakt in kleine oranje vaatjes en geplaatst in een mand, die achter de zogenaamde haringsjees werd bevestigd. Getrokken door twee paarden en versierd met de nationale driekleur werd de primeur zo spoedig mogelijk op het paleis bezorgd. De zorg voor de jaarlijkse aanbieding van deze haring werd na de liquidatie van de Jagerijvereeniging overgenomen door het bestuur van de Vereeniging ter bevordering van Visscherij, Handel en Nijverheid te Vlaardingen. De haring mocht voortaan alleen nog het predikaat 'Koninginneharing' dragen, indien dit gewaarmerkt werd door een certificaat van de van rijkswege aangestelde opperkeurmeester. Na de Tweede Wereldoorlog was de aanbieding van de Koninginneharing niet meer uitsluitend een Vlaardingse aangelegenheid, maar geschiedde bij toerbeurt door alle vissersplaatsen (behalve Vlaardingen ook Scheveningen, Katwijk en IJmuiden). Met het verdwijnen van de visserij uit Vlaardingen kwam voor deze stad een einde aan een eeuwenoude traditie.

34. *Volgens de jubileumuitgave van de 'Naamlijst der Nederlandsche reederijen en haringschepen en van de sloepen en stoomtrawlers, welke de visscherij op de Noordzee uitoefenen'* (1913), was in het jaar 1875 de Vlaardingse haringvloot als volgt samengesteld: 13 hoekers, 9 (houten) sloepen en 37 (houten) loggers. Dit maakt dus een totaal van 59 schepen.

De haringsjees.

35. Wellicht is ook hier sprake geweest van een doorbraak van een dijk, waardoor een 'waal' of 'wiel' is ontstaan. De Waal zou oorspronkelijk een soort binnenhaven zijn geweest, waar kleine schepen via een sluizenstelsel konden binnenvaren. Het water begon bij de Kuiperstraat en ging aan het eind van de Waal over in de Biersloot, die in verbinding stond met de Vaart. In de loop der jaren ging het water steeds meer fungeren als openbaar riool, wat uiteraard de nodige stankoverlast opleverde voor de bewoners. Om cholera-epidemieën te voorkomen, werd de Waal in 1869 gedempt. De latere benaming 'Gedempte Waal' herinnerde hieraan.

36. Wanneer Koning Winter in het land was en de Vlaardingse Vaart en de vlieten stijf dichtgevroren erbij lagen, dan was Vlaardingen de favoriete bestemming voor de inwoners van het Westland. Zij mochten

van hun schaatstocht eigenlijk niet thuiskomen zonder ijsmoppen - 'n echte Vlaardingse specialiteit – en hadden een eigen manier van vervoer van deze lekkernij. De moppen werden in een voor dit doel meegebrachte grote rode zakdoek gedaan. Deze werd vervolgens aan een riem of een stukje touw voor zich om het middel geknoopt, zodat men er bij het voorovergebogen schaatsen geen last van had.
IJsbrökken werden bereid met pepermuntolie, wat er een aparte smaak aan gaf. De Vlaardingse bakkers maakten de brokken exclusief voor hun stadgenoten.

37. In 1830 kocht het Vlaardingse gemeentebestuur de ambachtsheerlijkheid van Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht van de laatste ambachtsheer, Diederik van Leyden Gael. Hiertoe behoorde ook de buitenplaats 'Het Hof', welke was gelegen in de Grote Buitenweide. Het bestond uit een aantal gebouwen, omringd door sier- en moestuinen. Het herenhuis op de buitenplaats werd al spoedig daarna gesloopt. De boomgaard en de moestuin werden verpacht aan een particulier, met de verplichting om alles keurig te onderhouden. De tuinier annex opzichter van het Hof - rond 1875 was dit Bonefaas Roodenburg uit Overschie - was gebonden aan een strikte instructie. Tegen betaling voorzag hij de wandelaars van de nodige verversingen, uitgezonderd sterke drank. Het Hof werd door de schutterij tevens benut voor het houden van oefeningen.
De Ho(o)ge- of Beuke(n)laan (ook wel Hoflaan) was oorspronkelijk de kade van het Spui, een in 1840 gedempt verbindingswater tussen de Maas en de Oude Haven. De kade had via een voetbrug over de haven, ter hoogte van de sluizen, een verbinding met de Hoogstraat en de Kortedijk. In 1652 werd ten zuiden daarvan een nieuwe weg aangelegd (zie annotatie nr. 9). De Hogelaan werd een privéweg van de ambachtsheer. De Hoflaan (ook wel Hofkade) deed dienst als toegangsweg naar het woonhuis van de ambachtsheer en kon aan het begin worden afgesloten met een hek. De naam Hoflaan werd in 1880 officieel vastgelegd.
Tegenover de sluizen heeft nog geruime tijd één van de resterende gebouwen van de buitenplaats gestaan. Dit hofgebouw heeft diverse bestemmingen gehad. Zo fungeerde het geruime tijd als schoolgebouw, was het een isolatieplaats van choleralijders, deed het dienst als tuinmanswoning en als ziekenbarak en vormde het de huisvesting van het kantongerecht. Bij de bouw van de nieuwe gasfabriek in 1901 is het gebouw gesloopt.

38. Behielp de burger zich in de vorige eeuw binnenskamers nog goeddeels met kaarslicht, buitenshuis deed zich de behoefte aan goed verlichte straten steeds meer gevoelen. Aanvankelijk liet het gemeentebestuur de straten door olielantaarns verlichten, maar vanaf 1845 kwam ook het hallo-gas, dat werd gestookt uit aardappelen, in zwang. Beide soorten bleken op den duur echter niet voldoende, waarop werd besloten op steenkoolgasverlichting over te gaan. Op een terrein aan de Hoflaan, op de voormalige buitenplaats van de ambachtsheer, werd een gasfabriek gebouwd. Op 1 augustus 1859 werd daar in concessie het eerste gaslicht geproduceerd. In 1895 nam de gemeente de gasfabriek in eigendom over. Door de toeneming van het aantal inwoners was de capaciteit op den duur ontoereikend, zodat in 1901 een nieuwe werd gebouwd.

39. Het bestuur van de ambachtsheerlijkheid Vlaardinger-Ambacht bestond uit een baljuw, een schout, ambachtsbewaarders, welgeboren mannen, schepenen, raads- of achtemannen en een secretaris. Zij vergaderden in de herberg Emaus of Emmaus, vroeger 'De Star' geheten naar het wapen van Vlaardinger-Ambacht, maar in de wandeling ook wel het Rechthuis genaamd. Deze herberg, die feitelijk bestond uit slechts één enkele kamer in een boerderij, was gelegen op de hoek van de Kethelweg en de Ommering (nu Burg. de Bordesplein).
Reeds in 1697 is er sprake van de herberg "daar Emaus uythangt". Met dit uithangbord wordt waarschijnlijk niet de gevelsteen bedoeld die, na de afbraak van de boerderij annex herberg, in 1948 werd aangebracht in de gevel van het voormalige raadhuis (nu Stadsarchief). Behalve de drie Emausgangers (vgl. Lucas 24 : 13-35), zijn in de hoeken de wapens afgebeeld van Babberspolder (drie klaverbladeren), Vlaardingen (een leeuw), Vlaardinger-Ambacht (een puntige ster) en Zouteveen (golvende dwarsbalken).
Volgens de hierover bestaande literatuur werd vroeger, op het plein voor het Rechthuis, op Paas- en Pinkstermaandag een kermis gehouden, die tot ver in de omtrek faam genoot. De naam 'Emaus' zou wijzen op een voormalig klooster in deze omgeving. Veel kloosters, die op enige afstand van steden gelegen waren en waar de reiziger 'herbergzaamheid' vond, droegen namelijk die naam. Bij gebrek aan bewijs is hier echter geen uitspraak over te doen.
De straat Emaus en het Plein Emaus zijn uiteraard vernoemd naar de voormalige herberg.

40. De naam 'Holy' is afgeleid van Hoylede of Hoge Lede, een hoger gelegen plaats aan een watering, die is ontstaan door ontginning van moerassig gebied. Op een dergelijke plaats werd in de 14e eeuw de ridderhofstad Holy gesticht. In oude oorkonden uit deze periode wordt reeds melding gemaakt van de heren van Holy. Holy was deels leenroerig aan het Huis Wassenaar en deels aan het Huis Mathenesse, terwijl het zelf vier achterlenen bezat in Vlaardinger-Ambacht. De hofstede brandde tengevolge van oorlogshandelingen in 1574 af.
Holy kwam in 1802 door aankoop in het bezit van Pieter van Heere (1768-1815) en vervolgens in 1815 van zijn weduwe, Johanna Gerarda Diderica van Nievervaart (1773-1858). Na haar tweede huwelijk in 1817 werd haar echtgenoot Willem Hendrik Dreux (1753-1830), ontvanger-generaal der provincie Holland in het zuiderkwartier, Heer van Holy. Na diens overlijden werd zij opnieuw eigenares, maar na haar eigen overlijden in 1858 werd het goed verkocht en kwam het in slopershanden. De oude toren werd omstreeks 1860 afgebroken.
De kapitale boerderij van het buiten is wegens de bouw van het Holy Ziekenhuis in 1964 gesloopt. Het monumentale toegangshek, dat is opgesierd met het wapen van de heerlijkheid Holy, staat overigens nog steeds langs de oprijlaan van het ziekenhuis.
Bij archeologische opgravingen in 1965 werden de funderingsresten van de toren van Holy aan het licht gebracht.
Over de persoon van Petronella Moens valt tenslotte nog het volgende te vermelden. Zij werd op 16 november 1762 geboren te Kubaard, bij Franeker, en overleed op 3 januari 1843 te Utrecht. Op haar vierde jaar was zij blind geworden, maar dat weerhield haar er niet van om zich haar gehele leven bezig te houden met de letterkunde (romans, gedichten en kinderboeken). Zij behaalde diverse gouden en zilveren medailles bij prijsvragen. Petronella Moens was erelid van enkele dichtlievende en andere genootschappen en onderhield briefwisselingen met vele aanzienlijke mannen en vrouwen uit haar tijd.

41. "Slot" is hier enigszins overdreven, beter kan men spreken van een versterkte hofstede. Steenhuizen heeft gestaan in de nabijheid van de Kethelweg. Op basis van archeologische vondsten wordt het ontstaan gedateerd aan het einde van de 13e eeuw. Het is bekend dat Steenhuizen in de 14e eeuw bestond uit een stenen toren (donjon), een stenen huis en een boerderij, omringd door een gracht.
Tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten werd Steenhuizen gesloopt. De toenmalige eigenaar, Willem van Duvenvoirde, was namelijk één van de voormannen van de Hoekse partij. Toen de Hoeken in 1351 een grote nederlaag leden, werden zij uit Holland verbannen en werden hun bezittingen verbeurd verklaard. Steenhuizen werd tot op het maaiveld afgebroken. De later gebouwde boerderij brandde waarschijnlijk af tijdens de grote stadsbrand van 1574, maar werd herbouwd. Rond eind 16e/begin 17e eeuw werd op de fundering van het donjon een huis gebouwd van ijsselsteen. Aan het einde van de 18e eeuw verkeerde dat in een bouwvallige toestand en het werd in 1801 door de eigenaar van de boerderij afgebroken. De overgebleven boerderij werd in de vorige eeuw vervangen door een nieuwe boerderij, nog steeds 'Steenhuizen' genaamd, die in het kader van de stadsuitbreiding in de zestiger jaren is verdwenen. Evenals Holy zijn de resten van het oude Steenhuizen in 1965 blootgelegd.

42. In zijn Aardrijkskundig Woordenboek beschrijft Van der Aa dat zich in het stadhuis een geel zijden vaandel bevindt, met het stadswapen in een ronde versierde krans en het bewuste opschrift. "Volgens eene oude overlevering zou dit vaandel gediend hebben voor de kompagnie Waardgelders, die in het jaar 1672 opgerigt was". Ruim een kwart eeuw later was dit vaandel dus echter spoorloos verdwenen.
In dat bewuste jaar 1672 brak de oorlog uit met Frankrijk, Engeland,

Munster en Keulen. De defensie van de Republiek liet echter veel te wensen over. Ter versterking van de legermacht werd hier ter plaatse al spoedig de gewone burgerwacht opgeroepen, bestaande uit het Oranje, het Witte en het Blauwe vaandel. De behoefte aan manschappen voor de verdediging van het land was echter zo groot, dat een landstorm werd bevolen. Alle landzaten van Holland, dat wil zeggen alle inwoners van het platteland (uitgezonderd de Doopsgezinden), moesten onder de wapenen gebracht en georganiseerd worden. De Vlaardingse burgerij verzette zich echter tegen het leveren van haar aandeel, omdat zij eerst wilde weten of Vlaardingen een stad was of niet. De burgemeesters stelden alles in het werk om de stedelijke rechten van Vlaardingen in dit opzicht te doen gelden, maar tevergeefs: de Vlaardingers werden beschouwd als landlieden en dienovereenkomstig behandeld.
De stedelijke regering zat behoorlijk met de kwestie in haar maag en besloot om aan alle geharrewar een einde te maken door het aannemen van vrijwilligers, waardoor de stad niet op kosten zou worden gejaagd. Tot overste van deze compagnie werd Gerard Callenburg benoemd, de latere luitenant-admiraal. De ordonnantie voor het regiment werd op 15 april 1673 goedgekeurd door de baljuw tevens kolonel, Mr. Pieter Reaal, en door alle kapiteins van de regimenten uit omliggende plaatsen. Deze landstorm heeft evenwel nooit militaire diensten hoeven te verrichten, omdat ons grondgebied al spoedig werd bevrijd.

Bijlage

Genealogische gegevens betreffende het gezin van dr. A.W. van Meegen

Anthony Wilhelm van Meegen, geb. 's-Gravenhage 16 november 1810, stadsgeneesheer, ovl. Vlaardingen 26 augustus 1896, zn. van Johannes Cornelis van Meegen en Johanna van Valkenburg,
tr. Rotterdam 14 september 1836:
Madelaine Mensing, geb. Rotterdam 9 januari 1816, ovl. Vlaardingen 28 juni 1903, dr. van Cornelis Mensing en Madelaine de Vos.

Uit dit huwelijk:

1. **Johannes Cornelis van Meegen**, geb. Vlaardingen 10 juni 1837, luitenant bij de infanterie, koopman, (op 30 maart 1860 verhuisd naar Utrecht, woonde later te 's-Gravenhage en Rotterdam).
2. **Madelaine Johanna van Meegen**, geb. Vlaardingen 1 april 1839, (op 28 maart 1867 verhuisd naar Amsterdam), ovl. Amsterdam 7 juli 1900, tr. Vlaardingen 28 maart 1867 Jan Boeken, geb. Amsterdam ca. 1831, fabrikant, zn. van Pieter Boeken en Johanna Herremeina van Hattem.
3. **Johanna (Anna) van Meegen**, geb. Vlaardingen 12 april 1841, (op 9 oktober 1866 verhuisd naar 's-Gravenhage), tr. Vlaardingen 28 september 1866 Pieter Tirion, geb. Amsterdam ca. 1831, gemeente-architect, (woonde later te 's-Gravenhage), zn. van Isaak Tirion en Margaretha Mabé.
4. **Cornelis van Meegen**, geb. Vlaardingen 9 januari 1843, verdronken op zee 20 november 1856.
5. **Elisabeth van Meegen**, geb. Vlaardingen 7 november 1844, (woonde later te 's-Gravenhage en Leiden), tr. 1e Vlaardingen 24 juli 1873 Servaas Helenes Willem Eliza van der Leeuw, geb. Rotterdam 31 augustus 1833, koopman, ovl. Delft 16 oktober 1880, zn. van Willem van der Leeuw en Henriette Wilhelmina van Haansbergen, tr. 2e Francois Wilhelm Christiaan Guise, inspecteur bij de Posterijen in Nederlands-Indië.
6. **Johanna Hendrika (Jans) van Meegen**, geb. Vlaardingen 16 oktober 1846, (op 8 november 1866 verhuisd naar Nederlands-Indië, in november 1867 met haar zoontje teruggekeerd naar Vlaardingen, op 15 juli 1876 verhuisd naar Tiel), ovl. 's-Gravenhage 17 april 1927, tr. 1e Vlaardingen 8 november 1866 Willem Lambertus van Warmelo, geb. Gouda 19 maart 1831, kapitein infanterie bij het O.I.Leger, vermoord te Batavia 24 juni 1867, zn. van Gerhard van Warmelo en Christina Deliana ten Bosch, tr. 2e Vlaardingen 6 juli 1876 Nicolaas Frederik van Nooten, geb. Utrecht 1 februari 1848, griffier bij het Kantongerecht, ovl. 's-Gravenhage 4 mei 1917, zn. van Nicolaas Frederik van Nooten en Sara Josina de Kock.
7. **Anthon Willem van Meegen**, geb. Vlaardingen 24 augustus 1848, journalist, uitgever en drukker, (op 11 april 1870 verhuisd naar Leiden, woonde later te Amsterdam).
8. **Maria van Meegen**, geb. Vlaardingen 6 augustus 1850, (op 13 mei 1876 verhuisd naar 's-Gravenhage), ovl. 's-Gravenhage 15 april 1900, tr. Vlaardingen 19 april 1876 Philip Adriaan Holsboer, geb. Zutphen ca. 1833, administrateur van 's Rijks Domeinen, ovl. 's-Gravenhage 20 januari 1899, zn. van Matthijs Arnoldus Holsboer en Helena Lucretia van Enschut.
9. **Jozina van Meegen**, geb. Vlaardingen 1 december 1854, (op 5 december 1903 verhuisd naar 's-Gravenhage).

N.B. 1 Voor de samenstelling van deze gezinsstaat is volstaan met het uitvoeren van (genealogisch) onderzoek in het Stadsarchief Vlaardingen. Gegevens betreffende de families Van der Leeuw, Van Nooten en Van Warmelo zijn ontleend aan Nederland's Patriciaat (1925, 1967 en 1971).

N.B. 2 Bij het verdere onderzoek ben ik waar nodig met raad en daad terzijde gestaan door de heren H.J. Luth, M.A. Struijs en M.P. Zuydgeest, die ik hiervoor hartelijk wil bedanken.